

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

**DET AMERIKANSKA
NÄRINGSLIVET OCH EFTERKRIGS-
PROBLEMEN**

AV

TORE BROWALDH

STOCKHOLM

1944

INDUSTRIENS UTREDNINGSSINSTITUT

DET AMERIKANSKA NÄRINGSLIVET OCH EFTERKRIGSPROBLEMEN

av

Sekreterare Tore Browaldh

S t o c k h o l m

1 9 4 5

Det amerikanska näringslivet och efterkrigsproblemen.

I n n e h å l l

	Sid.
<u>I. Den politiska bakgrunden</u>	1
<u>II. Den ekonomiska bakgrunden</u>	2
<u>III. Problemställningarna</u>	4
<u>IV. Olika organ inom den amerikanska industrien för efterkrigs-</u> <u>planering</u>	
a. <u>Företagens interna planeringsorgan</u>	6
b. <u>Chamber of Commerce of the U.S.</u>	8
c. <u>Committee for economic development, C.E.D.</u>	11
d. <u>National Association of Manufacturers, N.A.M.</u>	15
e. <u>National Planning Association, N.P.A.</u>	16
f. <u>Research Institute of America</u>	17
Kortsiktiga efterkrigsproblem.	
<u>V. Kontraktsannulleringen</u>	18
1. <u>Avvägningen mellan konkurrerande firmor</u>	20
2. <u>Lokaliseringssynpunkten</u>	21
<u>VI. Avvecklingen av de militära lagren</u>	23
<u>VII. De statsägda fabrikerna</u>	26
<u>VIII. Avvecklingen av krigstidens regleringar</u>	32
De långsiktiga efterkrigsproblemen.	
<u>IX. Målsättningen: den fulla sysselsättningen</u>	33
<u>X. Socialförsäkringen</u>	38
<u>XI. Monopol och småföretag</u>	44
<u>XII. Finanspolitiken</u>	47

Det amerikanska näringslivet och efterkrigsproblemen.

I. Den politiska bakgrunden.

"Efterkrigsplanering" och "full sysselsättning" äro två begrepp som över praktiskt taget hela den västerländska världen blivit till slagord. Ingenstädes torde de emellertid ha så tidigt framförts i den allmänna diskussionen eller givit upphov till en så omfattande litteratur som i Förenta Staterna. Förklaringen härtill ligger delvis i det förhållandet, att det amerikanska näringslivet i motsats till vad fallet var med exempelvis England och Sverige under hela trettio-talet befann sig i en depression. Kontrasten mot den våldsamma högkonjunkturen nu under kriget har därför i Amerika blivit skarpare än annorstädes och lett till att kravet på en efterkrigsplanering där tidigare kommit till uttryck liksom också hävdats med större eftertryck. Härtill kommer, att efterkrigsproblemen i Amerika på grund av upprustningens fantastiska produktionsresultat förstörats och komplicerats i en grad, som helt enkelt framtvingat en diskussion i ett tidigt skede av kriget.

Liksom i flertalet andra länder har även i Amerika diskussionen kommit att mynna ut i frågan om vilken roll samhället skall spela vid denna efterkrigsplanering. I Amerika har denna del av debatten på ett naturligt sätt anknutits till trettiotalets motsättningar mellan "business" och New Deal. Näringslivets redan tidigare djupt rotade misstro mot New Deal-politiken och allt vad det stod för har under kriget fått ytterligare näring av de olika kristidsregleringarna, vilkas verkställighetsorgan ofta haft "overlapping" befogenheter och givit upphov till en mängd "red tape". Detta i förening med de glänsande konjunkturerna har undanträngt näringslivets tidigare mera passiva missnöje med statsingreppen under New Deal och frammanat en intensiv propaganda för det fria näringslivet och mot en statligt styrd ekonomisk politik. Denna propaganda har bedrivits på ett synnerligen effektivt sätt och såvitt nu kan bedömas har näringslivet på de flesta punkter vunnit framgångar för sina synpunkter. Man torde sålunda numera ganska allmänt acceptera kravet att krigstidens statliga regleringar snarast möjligt skola avvecklas och att efterkrigstidens ekonomi skall byggas på det fria näringslivets grund. Såsom senare mera

ingående skall utvecklas, har dock denna strid icke vunnits utan medgivanden. Tvärtom innebära de programuttalanden, som gjorts från näringslivshåll, på vissa punkter ganska långtgående avsteg från trettio-talets doktrinära inställning.

II. Den ekonomiska bakgrunden.

Den ekonomiska bakgrunden till diskussionen av efterkrigsproblemen utgöres av den väldiga krigskonjunkturen, som drivit nationalin-komstsiffrorna till en nivå, som man tidigare ansett ligga utom möj-ligheternas gräns. År 1940 producerade Amerika mer varor och tjänster än någonsin förr i sin historia. Men trots detta beräknas den reala produktionsvolymen under år 1944 ha nått ytterligare ungefär 50 % högre.

Den drivande kraften i denna utveckling har utan tvivel varit den statliga efterfrågan på krigsmateriel och andra varor för krig-föringen, en efterfrågan som successivt stigit till dess den nu tager i anspråk nära hälften av den totala årliga produktionsvolymen eller omkring 100 miljarder dollars. Tillfredsställandet av denna efter-frågan har icke blott medfört en djupgående omläggning av den redan existerande produktionsapparaten utan även framkallat en industriell expansion, som saknar motstycke i Amerikas historia. Den utbyggnad av produktionsapparaten, som skett mellan 1940 och 1943 under kriget, skulle i normala fall krävt minst ett årtionde.

Hela denna process har resulterat i starka förskjutningar i förkrigsårens produktionsstruktur. Först och främst kommer detta till uttryck i den överföring av produktionsfaktorer, som ägt rum, från branscher, vilkas tillverkning på grund av krigsansträngningen måst skäras ned, till branscher direkt eller indirekt engagerade i krigsproduktionen. Den politik som statsmakterna följt vid genomfö-randet av denna omläggning har i huvudsak gått ut på att i möjligaste mån upprätthålla produktionen av livsmedel och andra liknande förnö-denheter, medan tillverkningen av s.k. varaktiga konsumtionsvaror - möbler, kylskåp, radioapparater, armatur etc. - liksom all civil bygg-nadsverksamhet varit begränsad till ett absolut minimum.

För det andra har även inom branscherna en omfördelning av tillgängliga produktionsfaktorer skett mellan företagen. Krigsan-strängningens effektivisering har krävt en koncentration av till-verkningen till ett mindre antal företag. Medlen härför ha huvudsak-

ligen varit dels råvarutilldelningarna, dels ock placeringen av de statliga kontrakten om leverans av krigsmateriel. Som regel ha dessa koncentrationssträvanden gått ut över småföretagen, då de större lättare kunnat ställa om till krigsproduktion.

För det tredje slutligen har den tidigare geografiska lokaliserings- ringen av industrien i väsentlig omfattning rubbats. Helt nya regioner ha industrialiserats och dragit till sig arbetskraft från gamla industriområden. Det är speciellt Stilla havskusten och Sydstaterna, som berörts av den industriella expansionen under kriget. Till betydande av hur starkt koncentrerad till vissa lokala områden expansionen varit, kan nämnas att 335 "counties" mellan 1940 och 1944 stegrade sin industriella sysselsättning med omkring 90 %, medan Amerikas övriga 2.765 "counties" under samma period fingo vidkännas en minskning på över 40 %.

Denna utveckling på det industriella området har haft sin motsvarighet i förändringar på arbetskraftssidan. Det dubbla trycket från försvarets behov av soldater och från den hastigt stegrade efterfrågan på arbetare till rustningsindustrin har icke blott medfört en total uppsugning av de arbetslösa - sidan för år 1940 var 9 miljoner arbetslösa mot för närvarande 500.000 - utan också lockat fram en reserv av arbetskraft, som under normala förhållanden icke räknas såsom arbetsvillig. Om man frånräknar de inkallade, som nu uppgå till nära 11 miljoner, har totala antalet sysselsatta ökat från 46 miljoner år 1940 till omkring 53 miljoner. Allt som allt har arbetsmarknaden tillförts i runt tal 7 miljoner personer. En del av denna ökning svarar mot tillväxten i den produktiva befolkningen, men huvudparten utgöres av överåriga, som stannat kvar i produktionen på grund av krigsförhållandena, eller av unga, som under normala förhållanden i regel skulle ha varit i skolor, eller slutligen av hemmakvinnor. Det kan här nämnas, att det kvinnliga inslaget i den totala, sysselsatta arbetsstyrkan undergått en markant stegring. Totalantalet kvinnliga arbetare uppgår nu till 18 miljoner - d.v.s. nära en tredjedel av hela arbetsstyrkan - mot 13 miljoner före kriget.

Liksom sammansättningen i arbetsstyrkan förändrats har förskjutningar även inträtt i deras fördelning på olika näringsgrenar. Den ovan påpekade industriella expansionen har sin motsvarighet i en kraftig ökning i antalet inom industrien sysselsatta. Dess arbetsstyrka har sålunda stigit från omkring 11 miljoner år 1940 till nu nära 18 miljoner.

III. Problemställningarna.

Ur kortsiktssynpunkt är det två uppgifter det amerikanska näringslivet står inför under efterkrigstiden. Den ena omfattar själva omställningen av produktionsapparaten från krigs- till fredstillverkning, den andra gäller, hur näringslivet skall kunna absorbera icke blott de arbetare, som under denna omställningsprocess komma att friställas från krigsindustrierna, utan också de vid fredsslutet demobiliserade soldaterna. Storleksordningen av enbart denna senare uppgift framgår av att produktionsinskränkningarna i krigsindustrien efter ett fredsslut beräknas komma att frigöra i runt tal 5 miljoner personer och att antalet demobiliserade soldater beräknas till 9 à 10 miljoner. Det blir således mellan 14 och 15 miljoner personer som skola placeras in i fredsproduktionen. En nerdimensionering av denna siffra till svenska mått skulle innebära den för oss oerhörda omställningsarbetslösheten av över 600.000 personer. Till jämförelse kan nämnas att Sverige icke ens under trettiotalets depression hade en arbetslöshet överstigande 200.000 arbetare.

I och för sig är enbart absorberandet av dessa 15 miljoner en gigantisk uppgift. Denna process kommer emellertid att kompliceras av ytterligare ett antal ogynnsamma faktorer. Omställningen av produktionsapparaten till krigsproduktion möjliggjordes av den kraftiga stegringen i den statliga efterfrågan, som så att säga stimulerade fram en omläggning. Efter ett fredsslut måste denna stegring i de statliga anspråken på varor och tjänster kraftigt reduceras. Man räknar sålunda med en så betydande nedgång i de statliga utgifterna som från en nuvarande nivå på omkring 100 miljarder till i runt tal 30 miljarder dollars. Om icke denna nedgång motväges av en motsvarande stegring i efterfrågan från den privata sektorn av näringslivet, föreligger uppenbarligen stora risker för en svårartad kris med mycket omfattande arbetslöshet.

Att man likväl inom stora delar av näringslivet icke ser alltför mörkt på utsikterna att lösa omställningssvårigheterna beror på i huvudsak tre faktorer.

1. Som i ett tidigare sammanhang framhållits, har krigsproduktionsprogrammet inneburit en kraftig inskränkning i tillverkningen av s.k. konsumtionskapital liksom också i byggnadsverksamheten för civila ändamål. Genom att nyuppkommande behov av dylika varor icke kunnat tillnärmelsevis tillgodoses, och det existerande beståndet successivt förslitits, räknar man på detta område med stora eftersatta behov,

s.k. uppdämd efterfrågan, som skall tillfredsställas. För att endast taga ett exempel bland många kan nämnas att Amerikas personbilpark år 1940 utgjorde 27 milj. bilar. På grund av den naturliga avgången beräknas denna siffra vid årsskiftet 1944/45 ha gått ned till under 20 miljoner, vilket alltså skulle motsvara en uppdämd efterfrågan på omkring 7 miljoner bilar, eventuella nytillkomna behov oberoende.

Särskilt betydelsefullt är att de framtida konsumenterna av dylika varor icke blott ha ackumulerade behov av mycket betydande storleksordning utan att de också ha de finansiella resurserna att tillfredsställa behoven. Under kriget har nämligen det enskilda sparandet undergått en väldig stegring. På samma sätt har industriens utgifter för reparationer liksom också handelns utgifter för lagerpåfyllningen under krigsåren legat betydligt under den normala förkrignivån, vilket bidragit till att likviditeten hos näringslivet starkt stigit. Av anförda skäl räknar man med att nedgången i den statliga efterfrågan skall för den närmaste efterkrigstiden motvägas av en kraftig uppgång i den civila, varigenom omställningen skulle underlättas och påskyndas.

2. En annan faktor, som tillmätas stor betydelse, är den enorma tekniska utvecklingen under kriget. Överföringen av de i krigsindustrien tillämpade tillverkningsmetoderna på fredsproduktionen kommer att kräva stora nyinvesteringar. Likaså antages att den under kriget ökade användningen av nya material - t.ex. plastics och vissa lättmetaller - skall bestå och ge upphov till en mängd nya produkter, vilka i sin tur komma att stimulera fram en stor ny efterfrågan.

3. Slutligen sätter man ganska stora förhoppningar till världens behov av amerikanska varor under återuppbyggnadstiden. I vilken form denna export än kommer att ske, måste den innebära ett kraftigt stöd för det amerikanska näringslivet under den svåra övergångstiden.

Då den amerikanska industrien mot den nyss angivna allmänna bakgrunden har att taga ställning till efterkrigstidens problem, torde man lämpligen kunna gruppera dessa i tre olika kategorier:

a. Den första kategorien omfattar de kortsiktsproblem, som det enskilda företaget ställes inför vid krigets slut. Främst blir det här frågan om rent tekniska spörsmål, men även sådana frågor, som exempelvis efterkrigsmodellens utseende eller hur gamla marknader skola återvinnas, höra hit. Denna del av efterkrigsproblemen kommer att behandlas nedan i avdelning IV i samband med de olika efterkrigsplaneringsorganen.

b. Den andra gruppen avser sådana kortsiktsproblem, som kunna sägas vara gemensamma och allmängiltiga för industrien såsom helhet betraktad. Som regel äro dessa problem av en sådan art, att de kunna lösas endast under en viss statlig medverkan.

c. De två föregående grupperna gälla endast de kortsiktiga omställningsproblemen, alltså sådana som ha ett omedelbart samband med själva övergången från krigs- till fredsproduktion. Till efterkrigsproblemen i vidsträckt bemärkelse höra emellertid även de mera långsiktiga sociala och ekonomiska spörsmålen, främst då frågan hur man skall kunna uppnå det eftersträfvade målet att på lång sikt upprätthålla full sysselsättning. Det är icke minst dessa senare problem, som den amerikanska industrien ägnar sig åt i sin efterkrigsplanering.

IV. Olika organ inom den amerikanska industrien för efterkrigsplanering.

a. Företagens interna planeringsorgan.

Det råder ingen tvekan om att den amerikanska industrien med allvar går in för uppgiften att snabbt och med minsta möjliga störningar genomföra omställningen till fredsproduktion. Detta kommer icke minst till synes i det stora antal organ på olika plan inom industrien, som ha efterkrigsplanering till sin huvuduppgift.

Först och främst har nu så gott som varje större företag en egen avdelning för efterkrigsplanering, där problemen analyseras ur det enskilda företags synpunkt. Ett intressant exempel på organisationen av den interna planeringen erbjuder det amerikanska jättebolaget The General Electric Co. Redan innan Amerika inträdde i kriget insåg detta företags ledning, att det förr eller senare måste ställa om till krigsproduktion. Med hänsyn härtill tillsattes då två speciella kommittéer inom företaget, en med uppgift att planera företagets omställning till krigsproduktion och en för att förbereda den kommande fredsproduktionen. Avsikten med att låta dessa två kommittéer arbeta parallellt var att härigenom söka anpassa de på grund av krigstillverkningen nödvändiga förändringarna i produktionsapparaten efter den kommande fredsproduktionens behov. Av olika existerande möjligheter att lösa ett krigsproduktionsproblem valdes alltså det alternativ som kunde förväntas bli av den största nyttan under efterkrigstiden.

Kommittén för efterkrigsplaneringen, som består av vissa av bolagets toppmän och som utrustats med en särskild stab av tekniker, marknadsforskare och ekonomer, har såsom utgångspunkt för sin efterkrigsplanering tagit år "V + 2", d.v.s. två år efter krigets slut. Kommitténs första uppgift var att söka beräkna värdet i 1941 års priser av den totala industriella produktionen vid denna tidpunkt. Uppskattningen härav har baserats på handelsdepartementets utredning om efterkrigstidens nationalinkomst (en redogörelse för denna ges i avdelningen om den fulla sysselsättningen).

Sedan kommittén fastställt en totalsiffra för den totala produktionsvolymen har man sökt beräkna den elektriska industriens andel i denna siffra. Nästa steg var att approximativt fastslå hur stor del i omsättningen av elektriska maskiner etc. som kunde falla på General Electric. Hänsyn har därvid tagits icke blott till en väntad, normal tillväxt utan även till de nya produkter, som företagsledningen överväger.

I organisatoriskt hänseende är General Electric's produktion uppdelad på fyra huvudgrupper: maskiner och apparater, instrument, radio och television samt slutligen belysning. Dessa grupper ha i sin tur 72 underavdelningar, t.ex. turbiner, generatorer, fläktar, tvättmaskiner, radio, television, elektriska ledningar. I spetsen för var och en av dessa 72 underavdelningar står en verkställande kommitté, vars ordförande är underavdelningens försäljningschef och vari även ingår dess chefsingenjör.

När planeringskommittén gjort en överslagsberäkning av hur stor varje underavdelnings andel i General Electric's totala efterkrigsproduktion under angivna förutsättningar skulle bli, anordnades sammanträden med representanter för de olika verkställande kommittéerna. De preliminära siffrorna diskuterades ingående mot bakgrunden av tillgängliga informationer och statistik, varefter underavdelningens verkställande kommitté fick i uppdrag att revidera produktionsplanerna inom ramen för följande antaganden:

1. Med utgångspunkt från de preliminära siffrorna och från diskussionen skulle varje underavdelning verkställa en ingående undersökning och beräkning av dess möjliga andel i branschens totala försäljning respektive produktion.

2. En uppskattning skulle göras av den arbetskraft, maskinkapacitet, golvutrymme etc., som vid nuvarande lönenivå och under antagande

av 40-timmars vecka skulle krävas för att det så uppställda produktionsmålet skulle ernås.

3. En plan för försäljningskampanjen skulle uppgöras. I denna skulle också angivas vilka nya distributionsmetoder, som ansågos bli nödvändiga för att bringa omsättningen upp till den beräknade totalsiffran.

Sedan varje verkställande kommitté på basis av dessa uppgifter avgivit en rapport sammanställde planeringskommittén resultaten. Man erhöll så siffror icke blott för företagets totala försäljning under år "V + 2" utan även för behovet av arbetskraft och kapacitetsutvidgning. Det kan nämnas, att arbetsstyrkan under efterkrigstiden uppskattades till över 100.000 man, jämfört med 65.000 före kriget och nuvarande 200.000. En interimrapport, utarbetad på grundval av denna sammanställning, godkändes av företagets ledning, varefter rapporten distribuerades till underavdelningarnas verkställande kommittéer med instruktion, att densamma skulle vara riktpunkten för produktions- och försäljningspolitiken.

Efter liknande riktlinjer har en stor del av näringslivets organisationer inrättat sin verksamhet, då det gällt att studera efterkrigsproblemen. Även speciella fristående efterkrigsplaneringsorgan ha skapats. I det följande skall nu beröras de viktigaste av de organisationer inom näringslivet, som syssla med efterkrigsproblemen, och en summarisk redogörelse lämnas för deras arbete.

b. Chamber of Commerce of the U.S.

Den amerikanska handelskammaren har under sin energiske ordförande Eric Johnston blivit en viktig faktor i näringslivets arbete på efterkrigsplaneringen. Dess arbete fullföljes på två olika linjer. Först och främst söker man stimulera de enskilda företagen på olika håll i landet att själva planera för efterkrigstiden. För det andra vill man klargöra för den amerikanska allmänheten, vilka olika problem, som efterkrigstiden kommer att medföra och varför dessa måste lösas inom ramen för ett fritt näringsliv.

Den första uppgiften söker handelskammaren lösa genom att påverka de hundratala lokala handelskamrarna, som sammanlagt omfatta 1.800 organisationer, representerande omkring 700.000 medlemmar. Varje lokal handelskammare uppmanas tillsätta en efterkrigsplaneringskommitté med uppgift att studera de lokala omställningsproblemen och framlägga förslag till deras lösning eller åtminstone taga initiativ

till att de behandlas av andra myndigheter. I främsta rummet har man här inriktat sig på att analysera den lokala industriens nuvarande arbetskrafts- och avsättningsförhållanden samt dess efterkrigsutsikter i dessa båda hänseenden. De frågor som härvid skola besvaras äro bl.a. hur många arbetare, som vid ett fredsslut komma att frigöras, vilka krigsindustrier som rent tekniskt kunna ställas om till fredsproduktion och vilka anläggningar som äro alltför specialiserade och därför helt måste läggas ned. Man skall så att säga söka upprätta en balansräkning med avseende på efterkrigstidens tillgångar och skulder. Detta arbete att stimulera fram det lokala intresset för efterkrigsplaneringen sker i intim samverkan med Committee for Economic Development, för vilken institution redogöres i nästa avsnitt.

De lokala omställningskommittéerna skola emellertid inte endast intressera sig för den privata sektorns omställningsproblem. Deras uppgift skall täcka hela fältet av efterkrigsproblem, även exempelvis de offentliga arbetena. Sålunda uppmanas kommittéerna att taga kontakt med de lokala myndigheterna och förmå dem att lägga upp en tillräcklig reserv av nödhjälpsarbeten, avsedda att tillgripas i händelse av en omställningsarbetslöshet. I första hand skall i reserven ingå under kriget uppskjutna reparationsarbeten etc. och anläggningar, som i normala fall redan skulle kommit till utförande. I andra hand skall en långsiktig reserv av offentliga arbeten läggas upp. Det betonas särskilt att dessa arbeten icke böra få karaktären av "pyramidbyggande" utan att de skola utgöras av ur ekonomisk synpunkt värdefulla projekt och vidare att de skola vara grundligt detaljplanerade, så att de vid en uppkommande depression icke få karaktären av rena improvisationer.

Detta program kan synas vara ganska verklighetsfrämmande. Det råder emellertid icke något tvivel om att detta handelskammarens initiativ givit resultat och skapat intresse för omställningsproblemen. I själva verket arbetade i början av år 1944 ett flertal större och medelstora städer på att studera sina efterkrigsproblem i enlighet med de riktlinjer, som dragits upp av handelskammaren. Ett par av de program, som därvid framkommit, har genom handelskammarens försorg tryckts och distribuerats mellan medlemmarna i de lokala handelskamrarna att av dem begagnas såsom mönster i det egna arbetet.

Ett av de första programmen av denna art har uppgjorts av den lilla staden Albert Lea i Minnesota. Genom en jämförelse mellan den totala sysselsättningen i staden år 1940 - det sista förkrigsåret - och

nu fick man fram den totala ökningen i arbetsstyrkan under kriget. Till denna siffra lades så det antal arbetare, som kunde väntas flytta tillbaka från andra regioner eller jordbruket - under kriget har industrialiseringen av nya områden medfört verkliga folkvanöringar - liksom också antalet återvändande soldater. Denna bruttosumma reducerades därefter dels med det antal arbetare, som vid fredsslutet kunde förväntas lämna staden, dels med den del av den under kriget rekryterade arbetarstammen, som efter kriget kunde beräknas återvända till hemmen och skolorna, och dels slutligen med de arbetare, som på grund av överårighet skulle komma att pensioneras. Den så erhållna nettosiffran över totala antalet arbetssökande efter kriget jämfördes så med siffran över efterfrågan på arbetskraft under efterkrigsåren. Denna senare erhöles genom direkta intervjuer bland företagarna. Skillnaden mellan de så framkomna siffrorna utgjorde Albert Lea's potentiella arbetslöshet under omställningsperioden.

Parallellt med denna kartläggning av arbetsmarknaden företogs en annan undersökning, som avsåg att utröna, hur stora belopp som allmänheten planerade att ge ut under de två första efterkrigsåren för inköp av varor, som icke varit tillgängliga under kriget - bilar, kylskåp, dammsugare etc. Man sökte med andra ord att få fram en siffra för de eftersatta behoven, den s. k. uppdämda efterfrågan. Resultatet av denna utredning distribuerades sedan bland företagarna, samtidigt som man underströk att denna efterfrågan skulle komma att ge upphov till en högre ekonomisk aktivitet. Företagarna uppmanades också att taga under omprövning, huruvida icke vetskapen om denna efterfrågan kunde tänkas föranleda dem att revidera sina ursprungliga beräkningar av arbetskraftsbehovet. På detta sätt lyckades man även pressa ned siffran för den potentiella arbetslösheten betydligt.

Det förhållandet att Albert Lea's företagare på detta sätt beräknat att i huvudsak kunna absorbera det totala arbetsutbudet garanterar naturligtvis icke i och för sig, att staden ifråga kommer att klara omställningen utan någon arbetslöshet. I sista hand är givetvis verksamheten i staden beroende av hela landets sysselsättningsnivå och totalproduktion, liksom av den statliga ekonomiska politiken. Men om å andra sidan alla företagare och lokala myndigheter kunde förmås att planera för efterkrigstiden på liknande sätt, skulle denna gemensamma kraftansträngning säkerligen kunna leda en ganska god bit på vägen mot det slutliga målet: full sysselsättning för alla arbetsvilliga i Amerika och en hög produktionsvolym.

Jämsides med sin propaganda för lokal efterkrigsplanering bedriver handelskammaren som nämnt även upplysningsverksamhet bland företagare och affärsmän. Avsikten är härvid att till dem förmedla kunskaper om den allmänna naturen av de problem, som ett fredsslut kommer att ställa Amerika inför. Sålunda publicerar handelskammaren en serie broschyrer, vari olika ekonomiska efterkrigsproblem behandlas. Man har emellertid icke inskränkt sig till rent deskriptiva redogörelser, utan man har dessutom eftersträvat att göra företagen förtrogna med den moderna nationalekonomiens tankegångar - främst då teorierna om förutsättningarna för full sysselsättning.

Dessa broschyrer rikta sig också till en bredare publik, då de i samband med analysen av efterkrigsproblemen samtidigt framföra argumenten varför problemen böra lösas inom ramen för ett fritt näringsliv. I detta senare propagandaarbete äro även de lokala handelskamrarna och deras planeringskommittéer inkopplade. Dessa uppmanas sålunda att anordna diskussioner med olika intressegrupper - akademiker, fackföreningsmän, husmodersföreningar etc. - i hithörande frågor. På samma sätt skola de söka påverka utvecklingen genom att regelmässigt till de lokala kongressmännen anmäla sina åsikter om de olika problemen.

c. Committee for Economic Development, C.E.D.

Denna organisation är otvivelaktigt ett av de viktigaste - om icke det viktigaste av näringslivets organ för efterkrigsplanering. Dess arbete vilar på tre postulater, som av kommitténs ordförande, Paul G. Hoffman, sammanfattas på följande sätt:

1. Uppgiften att planlägga efterkrigstidens ekonomiska system är alltför väldig för att kunna anförtros åt någon central myndighet vare sig statlig eller privat. Däremot äro näringslivets egna män fullt kompetenta att göra upp planer för sina egna företags kommande verksamhet.

2. I sista hand beror möjligheten att uppnå full sysselsättning på den enskilde företagarens inställning till framtiden och hans härpå grundade planer. Ett av de viktigaste efterkrigsproblemen är därför att söka skapa ett för det fria näringslivet gynnsamt "ekonomiskt klimat". Därför måste icke blott krigstidens olika regleringar bort. Samhällets olika intressegrupper - staten, industrien, fackföreningarna etc. - måste också för framtiden avstå från att tillgripa sådana åtgärder, som kunna verka hämmande på det enskilda initiativet och därigenom förhindra en expansionistisk utveckling av produktion och sysselsättning.

3. De enskilda företagen måste redan före krigets slut göras

medvetna om nödvändigheten att planera efterkrigstidens produktion och försäljning.

Ledningen för C.E.D. består i organisatoriskt hänseende av en rådgivande kommitté på 16 medlemmar, 12 regionala ordföranden samt 100 distriktsordföranden. Idéen till kommitténs bildande föddes vid ett sammanträde, som på handelsministerns, Jesse Jones, tillskyndan kom till stånd med vissa industrimän i slutet av år 1942. Kommittén har visserligen sina lokaler i handelsdepartementet men är dock en gentemot administrationen fullt självständig organisation och erhåller i huvudsak sitt finansiella stöd från de större industriföretagen. I sitt arbete håller den intim kontakt med såväl statliga som enskilda institutioner.

Riktlinjerna för kommitténs verksamhet fastställas av den rådgivande kommittén. Dess arbete bedrivs på två olika avdelningar: The field development division och The research division (utredningsavdelningen).

The field development division har till uppgift att stimulera de enskilda företagen att lägga upp sina efterkrigsplaner på ett tidigt stadium och att hjälpa dem med de olika problem, som därvid kunna uppkomma. Med hänsyn till den väldiga mängden av småföretag i Amerika kunde det rent teoretiskt synas lämpligast och mest effektivt om avdelningen inskränkte sig till att i sin verksamhet söka nå och bistå endast de större företagen. Detta vore för övrigt också naturligt med hänsyn till att C.E.D. som ovan nämnts huvudsakligen finansieras av dessa.

I själva verket har emellertid C.E.D. ansett det vara en av sina huvuduppgifter att inrikta sin verksamhet just på småföretagen. Det är dessa som i regel behöva den största hjälpen och uppmuntran för att lägga upp efterkrigsplaner. Än viktigare är dock det faktum, att dessa företag ge sysselsättning åt miljoner människor och att man sålunda genom underlåtenhet att inbegripa dem i verksamheten kunde allvarligt minska möjligheterna att uppnå det eftersträfvade målet: den fulla sysselsättningens uppnående.

The field development division fullföljer sitt arbete på två linjer. Först och främst strävar den att från alla tillgängliga källor införskaffa fakta och uppgifter, som kunna vara av betydelse för det enskilda företaget i dess planeringsarbete. Avdelningen har sålunda till sitt förfogande en väldig stab av experter på olika områden - teknik, reklam, finans, företagsekonomi etc., som fortgående in-

samlar och bearbetar inkommande material och "översätter" det på ett språk, som är begripligt för den genomsnittlige företagaren. I förbigående skall här nämnas några av de elva kommittéer, inom vilka detta arbete utföres.

En av de viktigaste är The marketing committee, som på sitt ansvar bl.a. har att göra marknadsundersökningar rörande den sannolika efterfrågan efter kriget. Dessa undersökningar gälla i runt tal 500 olika varor och varugrupper.

The consulting management engineers committee, som för närvarande är sysselsatt med att utarbeta en handbok i efterkrigsplanering för mindre industriföretagare.

The new materials and design committee sysslar, som namnet antyder, närmast med frågor berörande de nya råvaror, produktionsmetoder och modeller, som framkommit under kriget. Den starka publiciteten kring "plastics", nya strömlinjemodeller etc. har skapat en förväntan hos allmänheten om revolutionerande nyheter efter kriget. Med hänsyn härtill har C.E.D. ansett det viktigt att företagarna icke komma denna förväntan på skam, utan att de redan före krigets slut undersöka de senaste tekniska rönens möjligheter och söka få fram modeller på produkterna, som "säljer". Denna kommitté arbetar för närvarande på tre olika projekt:

- a. inspelning av en film, som skall skildra de tekniska framsteg både vad beträffar utförande och utgångsmaterial, som kriget medfört;
- b. utarbetandet av en handbok över tretton råvaror - som under kriget erhållit ny eller starkt ökad användning - plastics, magnesium, plywood, aluminium etc.;
- c. att stimulera de 150 största tidskrifterna att regelbundet ha någon artikel behandlande nya tillverkningsmetoder och nya användningsområden för ovanrämda råvaror.

Ett flertal kommittéer syssla med distributionsproblemen. Vidare finns det en särskild kommitté för finansieringsfrågor o.s.v.

Den andra uppgiften, som the Field Development Committee har på sin lott - att sprida det så insamlade och bearbetade kunskapsstoffet till största möjliga antal företagare - fullföljes på tre fronter: dels genom direkt kontakt med de största företagen, dels genom de olika näringsorganisationerna samt dels slutligen - och detta är den viktigaste metoden - via de s.k. C.E.D.-kommittéerna ute i landet.

Dessa senare äro lokala kommittéer av samma typ som handelskammarens efterkrigsplaneringskommittéer och arbeta på liknande sätt.

I själva verket torde dessa båda lokala planeringsorgan i stor utsträckning ha slagits samman. För närvarande äro mer än 2.000 sådana kommittéer i arbete.

The Research Division. Den enskilde företagaren ställes ju vid sin planering för efterkrigstiden ofta inför problem, som ligga utanför hans individuella erfarenhet - skatteproblem, avvecklingen av de statliga kontrakten etc. Det är dylika för näringslivet gemensamma problem, som utredningsavdelningen hos C.E.D. söker angripa och analysera för att sedan på grundval härav komma med realistiska rekommendationer. Utredningsavdelningen angriper emellertid även de mera långsiktiga efterkrigsproblemen, de som ovan angivits såsom innefattande frågan hur ett gynnsamt "ekonomiskt klimat" skall skapas för näringslivets expansion och hur fulla sysselsättningen skall kunna upprätthållas. Det framhålles i den rådgivande kommitténs programuttalande, att ett uppnående av "an economy of plenty" med all sannolikhet kommer att kräva en genomgripande omläggning icke blott av statens och fackföreningarnas utan också av näringslivets ekonomiska politik.

Med denna utgångspunkt var det därför helt naturligt, att den rådgivande kommittén icke lämnade själva utredningsuppdragen till näringslivets egna representanter, vilka kunde tänkas ha en förutfattad inställning till dessa spörsmål. Den föreslog i stället att en speciell stab skulle bildas av oberoende nationalekonomer, anknutna till universiteten. Dessa ha sedan såsom enda instruktioner erhållit "to carry forward studies with the sole objective of suggesting changes which would help the United States maintain a free and dynamic society".

Även om sålunda en var av de utsedda utredningsmännen fullföljer sin uppgift helt under eget ansvar och har full frihet att framföra vilka förslag till åtgärder som helst, har man dock velat undvika att han arbetar i ett vakuum. Vid sidan av utredningsstaben har därför tillsatts två särskilda kommittéer, dels den s.k. utredningskommittén (Research Committee) och dels den s.k. rådgivande utredningsgruppen (Research Advisory Board). Den förra består av framstående representanter för näringslivet, den senare av landets ledande socialvetenskapsmän. Dessa två kommittéer diskutera gemensamt med den enskilde utredningsmannen de olika problemen och avge kritik och synpunkter på rapporten under dess tillblivelse. Som nämnts är avsikten härmed ingalunda att influera utredningsmannen att ändra ståndpunkt. I stället avger utredningskommittén i samband med publiceringen av en rap-

port ett eget förslag till åtgärder för lösandet av de behandlade problemen.

Utredningsavdelningens arbetsprogram omfattar för närvarande följande uppgifter:

- A. Utredningar behandlande de kortsiktiga omställningsproblemen.
 1. Skattepolitiken under övergångstiden.
 2. Avvecklingen av krigsproduktionen.
 3. Erfarenheterna från näringslivets omställning efter det första världskriget.
 4. Avvecklingen av krigstidens ekonomiska regleringar.
 5. Finansieringen av näringslivets omställning och expansion.
 6. Soldaterna och krigsindustriarbetarna under övergångstiden.
 7. Omställningsarbetslösheten.
 8. Penningpolitiken och affärsbankerna under övergångstiden.
 9. Jordbrukets efterkrigsproblem.
 10. De internationella ekonomiska efterkrigsproblemen.

- B. Utredningar behandlande de långsiktiga efterkrigsproblemen.
 1. På vilka vägar kan ny företagsamhet uppmuntras?
 2. Den långsiktiga skattepolitiken.
 3. Småindustriens speciella problem.
 4. Möjligheterna att föra en konjunkturutjämnande politik.
Denna punkt väntas ge upphov till en hel serie av rapporter.

d. National Association of Manufacturers, N.A.M.

Även det amerikanska industriförbundet har satt upp en efterkrigsplaneringskommitté med uppgift

1. "to create industrial understanding as to post-war goals and problems;
2. to cooperate with the Government in developing these goals and problems; and
3. to cooperate with the general public, including labor and agriculture, along the same lines."

Kommittén har uppdelat sitt arbete på tre grupper. Den första har att analysera de problem, som uppkomma i samband med själva övergången från krigs- till fredshushållning, den andra studerar distributionsproblemen och den tredje sysslar med de internationella frågorna. En fjärde oberoende kommitté har till uppgift att hjälpa de individuel-

la företagen vid utarbetandet av deras efterkrigsprogram.

Kommittén har huvudsakligen inskränkt sig till att utge mera allmänt hållna broschyrer, vari man kortfattat deklarerat sin inställning till de olika efterkrigsproblemen, för övrigt icke blott de ekonomiska utan också de rent utrikespolitiska. I detta sammanhang bör understrykas den mycket positiva inställning till den fria internationella handeln, som kommer till synes i många uttalanden. N.A.M:s betydelse såsom efterkrigsplaneringsorgan är betydligt mera begränsad än C.E.D. och Chamber of Commerce, eftersom dess arbete uteslutande riktar sig till industrien, och där närmast storindustrien. Härtill kommer så att N.A.M. icke har några lokala kontaktorgan i stil med de båda andra organisationernas efterkrigsplaneringskommittéer.

e. National Planning Association, N.P.A.

Denna organisation, som jämte C.E.D. torde vara det mest inflytelserika organet för efterkrigsplanering, startades redan år 1934 i syfte att ordna ett samarbete mellan män i ledande ställning från olika ekonomiska intressegrupper, både inom och utanför regeringen. Bakgrunden till dess arbete var från början den förhärjande depressionen, och organisationens arbete inriktade sig vid denna tidpunkt huvudsakligen på att undersöka, på vilka vägar man skulle kunna upphäva denna. Dess intresse kom därför i stor utsträckning att inriktas på de offentliga arbetenas inordning i den ekonomiska politiken.

Dess program har numera helt lagts om och avser nu uteslutande de inhemska och internationella efterkrigsproblemen. År 1943 reorganiserades sålunda N.P.A. och dess rådgivande kommitté - som består av representanter för industrien, arbetarna och jordbruket - utvidgades. Bland de mera kända namnen i denna kommitté kunna nämnas William L. Batt, vice ordförande i War Production Board och chef för amerikanska SKF, professor Alvin H. Hansen, Amerikas mest kände nationalekonom. Arbetet tillgår i allmänhet så, att N.P.A:s egna experter utarbeta förslag till yttranden i de aktuella problemen, som sedan diskuteras inom de tre speciella kommittéer, på vilka organisationen är uppdelad, nämligen en för industri, en för jordbruk och en för arbetarparten. Vid gemensamma överläggningar söka sedan dessa kommittéer nå fram till ett enigt yttrande.

Organisationens arbetsprogram spänner över ett mycket vidsträckt fält. Den har bl.a. behandlat så vitt skilda frågor som den internationella nödhjälpen efter kriget, rationaliseringen av det amerikanska jord-

bruket, flygets framtid, finanspolitiken efter kriget o.s.v. Även om de broschyrer som framläggas icke i och för sig kunna göra anspråk på några epokgörande rekommendationer eller på vetenskapligt högtstående rön, måste dock detta samråd mellan näringslivets män och arbetarparten och det faktum, att de kunnat acceptera gemensamma riktlinjer beträffande olika svåra efterkrigsproblem, vara av den allra största betydelse. N.P.A:s unge chef, E.J. Coil, har också lyckats ge dess publikationer en mycket stor spridning.

f. Research Institute of America.

Denna organisation kom till år 1935 och har sedan december 1941 en speciell "postwar research division". Dess uppmärksamhet är huvudsakligen inriktad på de rent amerikanska efterkrigsproblemen. Dess uppgift är att kontinuerligt insamla och bearbeta fakta rörande efterkrigsplaneringen. Speciellt ägnar organisationen stort intresse åt att undersöka och förutsäga verkningarna av det statliga inflyttandet och statskontrollen över näringslivet. Det så bearbetade materialet delgives sedan medlemmarna, som för närvarande uppgå till mer än 30.000, exklusive olika statliga organ. Organisationen arbetar på en strikt affärsmässig basis, i det att medlemmarna prenumerera på Institutets meddelanden. Dessa meddelanden ha dels formen av en "loose-leaf service", som hålles up to date genom att insättbara supplement utsändas varje vecka. Sålunda har man en "Business Control Coordinator" (som lämnar upplysningar om råvaruransoneringsbestämmelser, pris-kontroll, statskontrakt etc.), vidare en "Federal Tax Coordinator", vilken som namnet antyder fortlöpande redogör för nya skattebestämmelser, samt slutligen en "Social Security Coordinator" med upplysningar angående arbetslöshetsförsäkring, skyddslagstiftning etc.

Vidare utsändes olika serier av meddelanden i olika ämnen såsom "The War Research Report", som utkommer var fyrtioåttonde timme, och som innehåller konfidentiella analyser av dagshändelserna inom administrationen jämte förutsägelser om den kommande utvecklingen.

Slutligen har Institutet publicerat en mängd handböcker, där de olika efterkrigsproblemen behandlas ur det enskilda företagets synpunkt. De visa steg för steg hur företagen skola lägga upp sina planer, påminner dem om vilka åtgärder som skola vidtagas och på vilka tidpunkter detta skall ske, vidare söker de klargöra de olika juridiska spörsmål som kunna uppstå i samband med avvecklingen av företagets krigsproduktion etc.

Institutet har fått en kraftigt ökad prestige sedan Leon Henderson, förre medlemmen i Roosevelt's New Deal braintrust och tidigare högste chef för den amerikanska priskontrollnämnden, inträtt i dess styrelse. Med tanke på professor Myrdals förutsägelser i sin bok "Varning för fredsoptimism" om en kraftig kris i Amerika några år efter krigets slut kan det vara av intresse att omnämna, att såväl Leon Henderson som i ännu högre grad institutets direktör, Leo Cherne, offentligen varnat för en efterkrigsoptimism i fråga om möjligheterna att upprätthålla full sysselsättning. Den senare har t.o.m. nyligen i en bok framlagt sin dystra prognos för efterkrigstidens Amerika: en depression utan motsvarighet med 19 miljoner arbetslösa.

V. Kontraktsannulleringen.

Det första steget mot en omställning av näringslivet till fredspanning måste helt enkelt bli att industrien upphör med sin tillverkning av krigsmateriel. Och detta i sin tur förutsätter en avveckling av de ännu icke levererade statliga beställningarna av krigsmateriel. Vid ett vapenstillestånd kommer produktionsmaskineriet att tyngas av olika slag av krigsmateriel på olika stadier av fullbordan. Företagens "working capital" kommer sålunda att i stor utsträckning ligga bundet i sådana halv- och helfabrikat. Många industrier komma icke att kunna påbörja sin omställning, förrän detta kapital omvandlats till likvida medel. Hela problemet om kontraktsannulleringen är alltså av allra största betydelse för näringslivets möjlighet att snabbt absorbera de genom krigsproduktionsavvecklingen friställda arbetarna och de hemvändande soldaterna.

Enligt uppskattning låg den amerikanska staten i början av år 1944 ute med kontrakterade beställningar av krigsmateriel till ett sammanlagt belopp av ungefär 120 miljarder dollars. Vid krigets slut beräknas denna siffra ha sjunkit till omkring 75 miljarder dollars. Man räknar med att huvudparten av dessa kontrakt måste annulleras av staten.

Alldeles bortsett från den sysselsättningspolitiska effekten av ett dylikt efterfrågebortfall - uttryckt i andra ord kommer en kontraktsannullering av dylika mått att innebära, att det amerikanska näringslivet bildligt talat inom loppet av ett dygn får se sin inneliggande orderstock minskad med ett belopp motsvarande nära en tredjedel av den nuvarande nationalinkomsten - innefattar denna avveckling en mängd ad-

ministrativa och ekonomiskt-politiska problem. I någon mån torde man kunna illustrera svårigheterna, förutom genom värdesiffran 75 miljarder dollars med det faktum, att kontrakten beräknas gälla omkring 100.000 huvudleverantörer, som i sin tur ha mer än miljonen underleverantörer. Det är sålunda inte bara uppgörelsen mellan staten och dess direkta leverantörer, som kan tänkas ge upphov till tvistigheter. I än högre grad kommer detta att gälla förhandlingarna om skadestånden till underleverantörerna, särskilt som det är synnerligen vanligt, att småföretag med specialtillverkningar äro underleverantörer till en mångfald större företag.

Även om totalbeloppet för de annullerade kontrakten nominellt kommer att uppgå till 75 miljarder dollars, kommer dock industriens krav på ersättning för annulleringen att röra sig om betydligt mindre belopp. Den månatliga produktionen av krigsmateriel uppgick i början av år 1944 till ungefär 7 miljarder dollars. Vid samma tidpunkt beräknades att denna siffra motsvarade ungefär 8 miljarder dollars värde av krigsmateriel på olika stadier i produktionsprocessen och i lager. Samtidigt lågo företagen inne med färdiga varor till ett belopp av ungefär 2 miljarder dollars. Om hänsyn dessutom tages till ersättningskraven för ritningar, avskrivning på nyanskaffat maskineri och skadestånden till underleverantörerna, stiger den troliga totalsumman för industriens direkta ersättningskrav gentemot staten till 11,5 miljarder dollars.

Kontraktsannulleringen kan på sätt och vis räknas såsom tillhörande krigsproblemen, eftersom den faktiskt redan tagit sin början. Redan i slutet av år 1943 har man nämligen på vissa områden passerat toppen av krigsproduktionen och inriktat sig på en nedskärning redan under pågående krig av en del beställningar. Sålunda hade fram till årsskiftet 1943/44 kontrakt till ett sammanlagt belopp av nära 15 miljarder dollars redan avvecklats, eller mer än dubbelt så mycket som den totala kontraktsannulleringen efter förra världskriget. Och ju mera man närmar sig den beräknade tidpunkten för krigets avslutande, desto större omfattning får givetvis denna avveckling. I detta sammanhang bör dock framhållas, att om Europakriget fortsätter under större delen av år 1945, avvecklingen kan komma att avsakta på grund av de ökade militära kraven. I samma mån komma också svårigheterna i fråga om kontraktsannulleringen att reduceras, eftersom flera kontrakt än förutsett komma att fullgöras.

Kontraktsannulleringen inbegriper två skilda grupper av problem.

Den ena omfattar de frågor av ekonomisk-politisk art, som inställa sig före annulleringen -- alltså fastställandet av yems kontrakt som i förs-
ta hand skola skäras ned eller annulleras. Sedan ett avgörande här-
vidlag fattats återstår det juridiska problemet att fastställa er-
sättningsens storlek och att förse de berörda företagen med likvida me-
del tills detta avklarats. Det senare problemet är av mera teknisk
natur och skall i fortsättningen icke beröras.

Den förra frågan är däremot av synerligen stort intresse icke
enbart ur rent teoretisk synpunkt utan även med hänsyn till dess be-
tydelse för näringslivets utveckling under efterkrigstiden. Problemet
lösning måste sökas under hänsynstagande till en mängd olika faktorer,
såsom lokaliseringen, den berörda varans efterkrigsanvändning, avväg-
ningen mellan konkurrerande firmor samt konsekvensen i sysselsätt-
ningshänseende.

1. Avvägningen mellan konkurrerande firmor.

Ett av de svåraste problemen vid kontraktsannulleringen bildar
avgörandet om den ordning mellan företagen inbördes, i vilken annulle-
ringen bör ske. Om ett flertal företag producera samma typ av krigs-
materiel och det gäller att skära ned tillverkningen av just denna va-
ra, över vilka av de berörda firmorna skall minskningen gå ut? Som
regel får nämligen det företag, som först löses från sitt kontrakt,
ett betydande försprång framför de andra, då det gäller att sätta i
gång fredsproduktionen. Företaget får tillfälle både att framför de
andra exploatera det under kriget ackumulerade behovet av konsumtions-
varor och att i förväg bearbeta marknaden för sina ev. nya produkter.
Tillhör företaget däremot en typisk krigsindustri är motsatsen fallet.
För ett sådant företag gäller det att så länge som möjligt behålla
de vinstgivande krigskontrakten, eftersom det i varje fall icke kan
beräkna att kunna utnyttja mer än en bråkdel av den tillgängliga pro-
duktionskapaciteten för fredsändamål.

Naturligtvis kan man tänkas gå fram på den linjen, att ned-
skärningen i krigsproduktionen får drabba samtliga företag lika med
samma procenttal. Detta är emellertid i praktiken genomförbart en-
dast i fråga om ett begränsat antal produkter, speciellt sådana till-
verkningar där endast en mindre del av anläggningen är tagen i an-
språk. Ett typiskt exempel är produktionen av flygplanspropellrar.
Däremot är en dylik politik omöjlig när det exempelvis gäller pro-
duktionen av flygmaskiner eller lastbilar, som kräver ett utnyttjande

av företagets totala kapacitet och där det tydligen är en fråga om att antingen helt och hållet ställa om hela företaget eller också inte alls göra det.

I de allra flesta fall måste problemet sålunda lösas så, att ett eller flera företag inom den berörda industrigrenen helt friställas, medan övriga måste fortsätta sin krigstillverkning. Den annulleringsgrund, som den amerikanska staten här i allmänhet går efter, innebär, att de effektivast arbetande företagen hållas kvar i krigsproduktionen medan de mindre effektiva få favören att först ställa om till fredsproduktion. Naturligtvis kan en mera omfattande tillämpning av en dylik princip komma att möta starka invändningar, men att döma av uttalanden från näringslivet i denna fråga, främst C.E.D., anser man även här, att krigsansträngningens krav måste gå först.

2. Lokaliseringssynpunkten.

Problemet kompliceras ytterligare genom den hänsyn i olika riktningar, som måste tagas till den geografiska fördelningen av kontraktet. En synpunkt som man ev. skulle kunna anlägga nu under pågående krig på kontraktsannulleringen är att den i första hand bör träffa företag inom sådana områden, där det råder en akut brist på arbetskraft. Annulleringen skulle då vara ett medel att frigöra arbetare för den mera trängande krigsproduktionen.

Från många håll har vidare krav framförts, att man skall underlåta att annullera kontrakt med företag i sådana regioner, där efterfrågan på arbetskraft är i nödåtgående. Ett fortsättande av krigsproduktionen skulle här, anser man, vara motiverat ur sysselsättningssynpunkt. I själva verket torde det emellertid ur långsiktssynpunkt vara tämligen riskfyllt att på denna väg söka motverka omställningsarbetslösheten. De företag, som enligt denna princip skulle få fortsätta sin krigstillverkning, ligga nämligen till övervägande delen i områden, som under kriget fått mottaga en särskilt kraftig immigration av arbetskraft. Att stödja denna snedvridning i arbetskraftens lokalisering längre än vad som är nödvändigt med hänsyn till krigsansträngningen, kommer snarare att verka försvårande på strävandena att ställa om näringslivet på fredsfot. En riktigare politik vore att omedelbart frigöra arbetare från dessa regioner för att därigenom söka på ett tidigt stadium tvinga dem att söka sig tillbaka till tidigare civila anställningar i andra regioner.

C.E.D. har också på det bestämdaste tagit avstånd från åsikten,

att en förlängning av krigskontrakten är den enklaste formen för arbetslöshetshjälp under denna övergångsperiod. En dylik politik, framhålls det, kan på det allvarligaste hämma en snabb omställning till fredsproduktion.

I många fall torde emellertid omständigheterna automatiskt framtvunga ett sådant icke önskvärt konserverande av sysselsättningen inom en region, nämligen vad beträffar den amerikanska västkusten. Hit har ju koncentrerats de två största krigsindustrierna, flygplansfabrikerna och skeppsvarven. Västkusten har också upplevat en väldig invasion av industriarbetare, som ditlockats av de goda utkomstmöjligheterna inom dessa industrier. Befolkningen i de fem städerna San Diego, Los Angeles, San Fransisco, Seattle och Tacoma har sålunda på tre år ökat med 15 %. Under samma tidrymd hade totala antalet industriarbetare på samma platser stigit med icke mindre än 200 %.

Man beräknar att båda dessa industrier efter kriget måste skära ned sin nuvarande kapacitet med ungefär 90 %. Önskvärt vore sålunda att man redan nu kunde påbörja den förflyttning av arbetskraften, som dock en gång måste komma. Här lägga emellertid de militära hänsynen hinder i vägen. Det troliga är ju att kriget i Stilla havet kommer att fortsätta sedan Tyskland besegrats. Kriget mot Japan kräver icke så mycket infanterivapen, tanks etc. utan huvudvikten kommer där att läggas på flygplan och fartyg. Både produktionspolitiska, militära och geografiska skäl tala sålunda för att vänta med dessa industriernas omställning, till Japan väl bragts på knä. Det är ganska förklarligt, att företagen på Västkusten hysa allvarliga farhågor för efterkrigstiden. Västkusten har inte förrän under kriget blivit industrialiserat, men nu har den blivit medveten om sina slumrande väldiga resurser i form av vattenkraft och mineraltillgångar. Man är nu rädd för att frukterna av denna industrialisering skola gå förlorade, därigenom att det övriga Amerika får ställa om till fredsproduktion tidigare och på så sätt skaffa sig ett starkt försprång, som senare kanske blir omöjligt att taga igen.

Även ur en annan synpunkt kan kontraktsannulleringen komma att spela en avgörande roll, nämligen för den amerikanska fackföreningsrörelsen. För den händelse skeppsvarv och flygplansfabriker på Stilla havskusten komma att fortsätta sin krigsproduktion och alltså fredsslutet inträffa utan att den oundvikliga bortflyttningen av arbetskraften kommit till stånd, kan man förutse svåra sociala oroligheter i denna region. Kalifornien har redan tidigare visat sig såsom en av de mera radikala staterna i Amerika - Upton Sinclair var ju på sin tid

guvernör där - och den inflyttade arbetskraften torde höra till den minst rotfasta och därmed säkerligen även till den mera radikala typen av arbetare. Det är icke uteslutet att en arbetslöshet på Västkusten kan leda till en kraftig radikaliserings av hela den amerikanska arbetarrörelsen.

VI. Avvecklingen av de militära lagren.

Den amerikanska staten kommer att träda ut ur kriget såsom ägare till stora lager av olika varor. Större delen av dessa lager ligga i arméns, flottans och flygets förråd. Återstoden utgöres av överskottslager skapade genom kontraktsannulleringen - alltså råvaror och halvfabrikat som icke övertagits av producenten såsom delligvid för ersättningskraven. Hur stora de totala lagren komma att bli är svårt att nu överblicka. Detta blir beroende av bl.a. krigets varaktighet. Man har emellertid på officiellt håll i Washington nämnt siffran 60 miljarder dollars som ett ungefärligt mått på storleksordningen. I varje fall komma lagren att vara tillräckligt stora för att utgöra ett allvarligt omställningsproblem för den amerikanska staten.

Först och främst måste emellertid understrykas, att en stor del av dessa lager bestå av krigsmateriel eller produkter som antingen endast med svårighet kunna tänkas få avsättning för civila ändamål, eller som av militära skäl komma att hållas i beredskap. Enbart flygmaskiner och fartyg (en icke oväsentlig del kommer troligen att utgöras av landstigningsbåtar) svara för omkring 50 procent av dessa lager. Ytterligare en fjärdedel utgöres av kanoner, tanks, sprängämnen, granater etc. Sålunda skulle endast den återstående fjärdedelen motsvarande ett värde av 15 miljarder dollars bestå av varor, vilka beräknas kunna få användning även för civilt bruk.

För det andra är det i hög grad sannolikt att mer än hälften av dessa lager av civila varor vid krigets slut kommer att befinna sig utomlands. Av de vid förra världskrigets slut existerande överskottslagren på sammanlagt mer än 4 miljarder dollars befunno sig över 40 procent utanför Amerika, huvudsakligen i Frankrike, och detta trots att endast en mindre del av den amerikanska expeditionskåren vid denna tidpunkt hunnit transporterats över till Europa. Huvudparten av de i Europa befintliga överskottslagren försåldes sedermera till franska staten för en klumpsumma på 450 miljoner dollars.

Vad beträffar överskottslagren i Amerika utövades omedelbart efter vapenstilleståndet i Europa en kraftig press på krigsdepartemen-

tet för att förhindra en alltför snabb avveckling. Under år 1919 började emellertid försäljningen taga fart. Ursprungligen hade man för avsikt att denna skulle ske i form av utbud till fastställda priser. Ganska snart övergick man emellertid till metoden att avyttra lagren till den högstbjudande. I fråga om vissa varuslag gjorde staten härvid en vinst, men som regel såldes lagren till priser som högst avsevärt understego det ursprungliga värdet, i vissa fall med ända till 98 procent. De största posterna voro ull, klädesplagg, livsmedel, skrot och transportmedel.

Samma produkter torde även denna gång utgöra ett väsentligt inslag i den "civila" delen av överskottslagren. De 15 miljarderna dollars torde grovt räknat fördela sig på följande sätt:

Lastbilar, "jeeps" och reservdelar till dessa fordon samt övriga transportmedel svara för 4 miljarder dollars; livsmedel för sammanlagt 2 miljarder dollars; kläder, toalettartiklar etc. för 4 miljarder dollars; för de återstående 5 miljarderna dollars svarar slutligen en grupp omfattande tiotusentals olika artiklar från lyftkranar, traktorer och byggnadsjärn till läkemedel, kemikalier och ingenjörsutensilier.

Den del av överskottslagren, som befinner sig utanför Amerika, kommer naturligen att bereda de minsta svårigheterna vad beträffar avvecklingen. Med tanke på de oändligt stora behoven i Europa av alla här nämnda varor, är det strängt taget oegentligt att tala om ett "överskott". Möjligheterna att försälja dessa lager utomlands komma då endast att bero av betalningsvillkoren.

I detta sammanhang torde det vara skäl att framhålla, att man på vissa håll inom industrien framställt krav att enskilda amerikanska firmor skola erhålla lika gynnsamma avtalsvillkor som de utländska staterna resp. firmorna. Härigenom kunna nämligen de amerikanska byggnads- och entreprenörfirmor, som ha utländska filialer, tillförsäkra sig kontrakt i samband med återuppbyggnadsarbetet. De kunna nämligen då från amerikanska staten inköpa byggnadsjärn, cement, lastbilar och annan utrustning, vilket allt kanske redan befinner sig i uppdragsgivarens land.

Vad sedan beträffar de lager till ett sammanlagt värde av 8 à 9 miljarder dollars, som befinner sig i Amerika, är ju denna siffrorna icke i och för sig överväldigande. Det kan nämnas, att sista förkrigsåret uppgick detaljhandelns totala månatliga försäljning till i genomsnitt 4 miljarder dollars. Själva existensen av dylika

överskottslager kan dock naturligtvis i och för sig utgöra ett orosmoment, som kan påverka marknads- och prisstabiliteten på berörda varor. Det har också framhållits från näringslivet, att avvecklingen rymmer risker för en stark press på prisnivån, om den icke handhaves på ett försiktigt sätt. Ty även om genomsnittligt sett lagren endast motsvara ett par månaders detaljhandelsomsättning, representera de dock för många varugrupper en betydligt större siffra. Det kommer exempelvis att efter kriget finnas tillräckligt med skor för att påverka skofabrikernas avsättningsmöjligheter.¹⁾ Ett annat typiskt exempel utgör verktygsmaskinerna. År 1940 fanns det sammanlagt 900.000 dylika i hela Amerika. För närvarande äger enbart amerikanska staten över 500.000 verktygsmaskiner (en övervägande del av dessa ingår dock icke i den nämnda siffran för överskottslagren utan hänförs i stället till de statsägda fabrikerna). Det är naturligt att innan industrien fått klart besked om vilken politik som kommer att följas vid avvecklingen av dessa lager, kommer en stark tveksamhet på många håll att göra sig gällande vid planeringen av den egna produktionens storlek under efterkrigstiden av ifrågavarande varor.

Vid avvecklingen av lagren komma också starka intressekonflikter att uppträda. Statens strävanden gå naturligtvis ur rent fiskal synpunkt ut på att få största möjliga utbyte vid en ev. försäljning. Även skattebetalarna ha samma intresse. En sådan målsättning är givetvis i och för sig icke på något sätt felaktig, så länge staten icke söker att utnyttja varubristen på vissa områden till att taga ut överpris. Sannolikheten talar emellertid för att den fiskala synpunkten får stå tillbaka. Staten har ju i första hand intresse av att näringslivet snabbast möjligt kan återta sina normala funktioner. Dessutom visa erfarenheterna från förra världskriget att fördelarna med en politik som går ut på att vänta med försäljningen för att erhålla högsta möjliga pris mer än uppvägas av de högre kostnaderna i samband med längre lagring och bokföring och riskerna för prisfall.

Konsumenternas intresse ligger naturligen i att snabbast möjligt erhålla tillgång till överskottsvarorna till lägsta möjliga priser, särskilt under själva övergångstiden, då varutillgången är knapp och priserna i stigande. Detta gäller såväl de slutliga konsumenterna

1) De amerikanska soldaternas permissionsskor äro nämligen fullt jämförbara, både vad beträffar snitt och utförande, med de civila herrskorna.

som konsumenterna av industriråvaror. De förra ha ett speciellt intresse av de statliga överskottslagren, eftersom de utgöra ett potentiellt vapen vid bekämpandet av levnadskostnadsstegringar under övergångstiden.

En speciell synpunkt, som sällan framhålles vid diskussionen av dessa problem, är att man genom försäljningen av dessa överskottslager på den inhemska marknaden samtidigt avhänder sig ett av de viktigaste medlen för att åstadkomma en snabb omställning av näringslivet, nämligen den uppdämda efterfrågan. I samma mån som denna kommer att tillfredsställas genom en förtäring av lager och alltså icke inriktas mot den löpande produktionen, kommer den uppdämda efterfrågans sysselsättningsskapande effekt att i motsvarande grad försvagas.

VII. De statsägda fabrikerna.

Den amerikanska upprustningen har icke varit möjlig utan en kraftig utvidgning av den existerande produktionsapparaten. Totalt sett ha fabriker och anläggningar uppförts till ett sammanlagt värde av över 21 miljarder dollars. En viss hållpunkt för bedömandet av denna utvidgnings storleksordning erhålles vid omämmandet att återanskaffningsvärdet för den före kriget existerande industriella produktionsapparaten uppskattats till omkring 60 miljarder dollars. Redan i och för sig är denna väldiga utbyggnad av industrien ett problem. Men härtill kommer ytterligare en komplicerande faktor. Den alldeles övervägande delen av dessa nya fabriker tillhöra nämligen den amerikanska staten i det att inemot tre fjärdedelar eller nära 16 miljarder dollars av investeringarna finansierats av den amerikanska staten.

Att staten icke kunde överlämna åt det enskilda näringslivet att ensamt finansiera de nödvändiga utvidgningarna av produktionskapaciteten i likhet med vad som skedde under det första världskriget berodde inte uteslutande på att privata investeringar främst få sin inriktning efter förväntningarna i fråga om marknadsutvecklingen och att staten därför måste träda in för att fylla luckorna då det gällde uppförandet av utpräglade krigsindustrier. Det berodde framför allt på den omfattning och den snabba takt i vilken det ansågs nödvändigt att utvidga produktionskapaciteten på sådana områden som exempelvis flygmaskinstillverkning, skeppsbyggeri och produktion av vissa metaller. Här skedde utbyggnaden i en omfattning, som översteg varje tänkbart efterkrigsbehov. I den här nedan återgivna tabellen har

totalsiffran för de under kriget tillkomna anläggningarna uppdelats på olika tillverkningsområden. Tabellen utvisar vidare i vilken omfattning utvidgningarna finansierats med privata eller statliga medel.

Utvidgningen av industrien under kriget

(i miljoner dollars)

Typ av industri	Statsfinansierade	Privatägda	Totalt
Fabriker för tillverkning av sprängämnen, ammunition, projektiler, artilleri, stridsvagnar etc.	5.167	376	5.543
Flygplansanläggningar	3.114	282	3.396
Fartygsvarv	2.128	173	2.301
Järn- och stålverk etc.	1.069	881	1.950
Övrig metalltillverkning	1.167	363	1.530
Verktygsmaskinindustrier	139	159	298
Övrig maskinindustri och elektrisk industri	486	290	776
Kemisk industri (inklusive syntetiskt gummi)	1.189	412	1.601
Petroleum- och kolindustrien	211	596	807
Övriga industrier (inklusive gruvindustrien)	387	530	917
Gas- och kraftverk etc.	473	795	1.268
Transportmedel och övriga kommunikationsmedel	195	1.320	1.515
Summa	15.725	6.177	21.902

Som framgår av tabellen utgöres den största posten bland de nya anläggningarna av investeringar i utpräglade krigsindustrier för tillverkning av sprängämnen, ammunition, artilleripjäser o.d. Inom denna kategori, som svarar för 5,5 miljarder dollars av investeringarna, har finansieringen som synes så gott som uteslutande skett med statsmedel.

Närmast härafter komma de nyuppförda fabrikerna för tillverkning av flygplan och flygplansdelar representerande ett anläggningsvärde av nära 3,5 miljarder dollars. Även här dominerar den statliga insatsen med ungefär 90 %. Detsamma gäller expansionen inom skeppsbygnadsindustrien som uppgår till 2 miljarder dollars.

Det är egentligen endast inom petroleum- och kolindustrien,

gruvindustrien, gas- och kraftproduktionen samt framför allt transportväsendet, som de privata investeringarna spela en dominerande roll. Inom dessa grupper ha investeringarna huvudsakligen skett i form av nyanskaffning av maskiner och verktyg och i långt mindre grad genom uppförandet av nya byggnader.

Det är givet, att det icke finnes någon enhetlig lösning av problemet om vad som skall göras med de statsägda fabrikerna efter kriget. Dessa representera ju hela skalan av företag, från sådana som äro absolut värdelösa ur fredsproduktionens synpunkt, till sådana som utan nämnvärda direkta omställningssvårigheter kunna börja sin fredsproduktion.

Av de statliga anläggningarna å 16 miljarder dollars representerar, som nyss nämnts, ungefär $1/3$ rena krigsindustrier. Ur den privata industriens synpunkter äro dessa att i stort sett betrakta såsom helt värdelösa, då det gäller efterkrigstidens produktionsinriktning. Sedan det med hänsyn till arméns, flottans och flygets fredsbehov fastställts vilka av dessa anläggningar som böra bibehållas i befintligt skick dels för fredsproduktion och dels för beredskapsändamål, återstår beträffande övriga till denna kategori hörande fabriker i allmänhet såsom enda alternativ att

antingen helt skrota ned dem,

eller försälja maskiner och övriga inventarier och underhålla byggnaderna i förhoppning om att de så småningom skola kunna avyttras eller uthyras.

En annan tredjedel av de 16 miljarderna ha investerats i skeppsvarv och flygmaskinsfabriker. På båda dessa områden har expansionen under kriget gått vida utöver de väntade avsättningsmöjligheterna efter kriget. Man uppskattar t.ex. att Amerika vid krigets slut kommer att ha 13.000 transportplan, vilket motsvarar ungefär fem gånger det antal plan, som världens totala flyglinjer maximalt kan komma att kräva under de närmaste tio åren efter kriget. Som ovan framhållits måste båda dessa industrier räkna med en produktionsnedskärning ned till 10 % av nuvarande kapacitet. Problemet blir därför här, om och i vilken utsträckning dessa fabriker kunna begagnas i annan produktion.

I fråga om flygplansindustrien tycks man på sina håll anse möjligheter förefinnas att begagna såväl anläggningar som maskiner för annan tillverkning. Henry Kaiser har sålunda vid något tillfälle låtit antyda, att han ev. tänkt överta en del av dessa fabriker och

etablera sig såsom konkurrent till Henry Ford. Från andra håll har framförts den tanken, att en del av anläggningarna skulle kunna lämpa sig för tillverkning av monteringsfärdiga trähus.

Däremot bedömas utsikterna mindre optimistiskt i fråga om skeppsvarven. En stor del av det i dessa nedlagda kapitalet representerar specialmaskiner, som icke kunna överföras i annan produktion. Här skall endast nämnas de väldiga lyftkranar, som begagnats vid sammansättningen av de färdiga fartygssektionerna. I stor utsträckning blir därför skeppsvarvens framtid en fråga om vilken sjöfartspolitik Amerika har för avsikt att föra efter kriget. En strävan från amerikansk sida att även framdeles hålla en handelsflotta i paritet med den engelska, måste naturligtvis få återverkningar på skeppsvarvens framtid.

Den återstående tredjedelen av de statliga investeringarna beräknas lättare komma till användning för fredsproduktion. Här återfinnas fabriker för tillverkning av bl.a. metallindustriprodukter, verktygsmaskiner, kemiska produkter, syntetiskt gummi, elektriska maskiner och plastics. Inom denna grupp ha investeringarna huvudsakligen gjorts i maskiner och redskap och endast till en mindre del i byggnader.

De statsfinansierade anläggningarnas utrustning står tekniskt synnerligen högt. Trots att många förkrigsfabriker verka föråldrade i jämförelse med de statsägda anläggningarna utgör emellertid detta icke någon garanti för att de äro bättre lämpade för fredsproduktion än de äldre, privatägda anläggningarna. Lokaliseringen av fabrikerna är nämligen ofta en minst lika viktig fråga för bedömandet av förutsättningarna för en fredsproduktion som den tekniska utrustningen. Och lokaliseringen av de statsägda fabrikerna har i stor utsträckning inte som i fredstid bestämts av normala ekonomiska hänsyn. Ofta ha de militära säkerhetskraven haft ett avgörande inflytande på beaktning av de ekonomiska synpunkterna. Beträffande andra företag, speciellt inom den kemiska industrien och lättmetallsindustrien, har tillgången på elektrisk kraft i de erforderliga kvantiteterna varit utslagsgivande, oavsett om kraftpriserna på platsen medgivit en ekonomiskt bärkraftig tillverkning eller ej. Den största fabriken för magnesiumframställning, som ligger fullkomligt isolerad i Nevada, är sålunda belägen på avsevärt avstånd från sina konsumenter. Ett annat exempel är det stora stålverket i Provo, Utah, som inte bara är tekniskt sett synnerligen välplanerat och försett med en högmodern ut-

rustning utan också ligger nära råvarukällorna. Omkringliggande distrikt kunna emellertid absorbera endast en bråkdel av totalproduktionen och de långa avstånden till järnindustricentra medföra nästan prohibitiva transportkostnader.

Ytterligare en faktor, som försvårar anläggningarnas omställning till fredstillverkning, är deras storlek. Dessa fabriker ha uteslutande byggts för att under en begränsad tidsrymd tillfredsställa en enda avnämares extraordinärt stora efterfrågan och de ha uppförts i däremot svarande väldiga skala. I fredstid skulle något tiotal procent av kapaciteten vara tillräckligt för att tillgodose den normala marknadens behov. I vissa fall torde en dylik neddimensionering av anläggningen vara möjlig, men i andra fall, speciellt där produktionen i stor skala sker på löpande band såsom inom flygplansindustrien, torde den vara utesluten.

Sociala och politiska konsekvenser.

Själva anläggningarnas storlek begränsa naturligtvis kraftigt den krets av företag, vilka kunna ifrågakomma som köpare. Av de statsfinansierade anläggningarna på 16 miljarder dollars ligga sålunda endast 4 procent av totala värdet i vad man efter amerikanska mått kan anse som mindre företag, d. v. s. i enheter på mindre än en million dollars. Icke mindre än 30 procent av totala anläggningskostnaderna falla på företag med ett enhetsvärde på 50 miljoner dollars eller därutöver.

Ännu ett par belysande siffror över den industriella koncentrationen skall här andragas. De 150 företag, som driva de största statliga anläggningarna, svara för icke mindre än 77 procent av de 15 miljarderna dollars, eller 11,5 miljarder. Trettioen bolag driva statliga anläggningar till ett sammanlagt värde av 7,5 miljarder dollars.

Mot bakgrunden av dessa siffror är det helt naturligt, om man på många håll befarar, att avvecklingen av de statsägda företagen skall komma att förstärka den redan tidigare starkt skönjbara utvecklingen mot allt större industriell koncentration, detta särskilt med tanke på att en så stor del av företagen nu drivas av representanter för den verkliga storindustrin. Om småindustrin här skall kunna konkurrera på jämbördig fot får man därför gå på den linjen att man antingen försäljer eller uthyr anläggningarna till konsortier av småföretag eller också styckar sönder anläggningarna i mindre enheter, eller där så icke låter sig göra, avyttrar maskiner, verktyg och övrig

utrustning i småposter. Denna senare politik torde i många fall vara motiverad, alldeles fränsett önskvärheten av att hjälpa småindustrien, eftersom ej heller den större industrien torde vara villig att lägga sig ombord med anläggningar vilkas produktionskapacitet avsevärt överstiger den väntade efterkrigsefterfrågan.

Hur logiskt betingad en dylik avvecklingspolitik än kan te sig, kommer en uppdelning av de statsägda företagen med all säkerhet att stöta på kraftigt motstånd från under kriget industrialiserade regioner, vilka icke vilja avstå från sina nyförvärvade industrier. Detta gäller i särskilt hög grad Sydstaterna och Stilla havskusten. Det är ingalunda omöjligt, att avvæklingen av de statsägda fabrikerna i sista hand kommer att aktualisera en politisk strid mellan de nya och de gamla industriregionerna. Vilken slutlig ståndpunkt kongressen kommer att intaga är svårt att förutspå. Det förefaller emellertid icke osannolikt att intressegrupper från de berörda regionerna med hjälp av det icke alltför obetydliga antalet kongressmän, som betrakta en decentralisering av den amerikanska industrien såsom i hög grad önskvärd, kunna åstadkomma en omsvängning i kongressen och sålunda föranleda försök att bibehålla de statsägda industriernas verksamhet i en eller annan form.

Till slut bör emellertid framhållas att hittills ingen ansvarig instans framfört förslag om att staten efter kriget själv skulle driva anläggningarna i konkurrens med de enskilda företagen. Man är fullt på det klara med att en sådan statsdrift skulle innebära ett allvarligt hot mot den enskilda företagsamheten. De tidigare nämnda siffrorna ge vid handen, att den amerikanska staten efter kriget kommer att vara ägare till den ojämförligt största industrikoncernen i Amerika, en industrikoncern, som dessutom har en maskinutrustning och en verktygsuppsättning, som står på toppen av modern teknik. På en del områden komma de statsägda företagen att intaga en fullkomligt dominerande ställning. För närvarande behärskar sålunda staten 100 procent av Förenta staternas totala produktion av syntetiskt gummi och högoktanvärdig flygbensin, 92 procent av all magnesiumproduktion, 90 procent av alla flygplansfabriker samt 50 procent av all produktion av aluminium och verktygsmaskiner. Staten skulle sålunda kunna - i en del fall visserligen endast medelst en eller annan form av subventioner - allvarligt konkurrera med övriga företag inom dessa områden. Även om i nuvarande läge en dylik lösning av problemet icke ifrågasatts, kan den under efterkrigstiden komma att aktualiseras. Blir det, som man på

många håll är övertygad om, en allvarlig efterkrigsdepression i Amerika med omfattande arbetslöshet, ligger det nära till hands att staten i arbetslöshetsbekämpande syfte i egen regi driver anläggningarna. En avveckling under ett senare konjunkturuppsving av den socialiserade sektorn av näringslivet komme sannolikt att stöta på kraftigare politiskt motstånd än om den genomföres direkt i anslutning till övergången till fredsproduktion.

VIII. Avvecklingen av krigstidens regleringar.

Ett spørsmål, som hänger intimt samman med de i föregående avsnitt diskuterade efterkrigsproblemen men som dock kanske här bör i korthet beröras för sig, utgör avvecklingen av krigstidens regleringar och kontrollsystem. På många håll ha röster höjts för att tämligen omedelbart efter ett vapenstillestånd avveckla dessa regleringar. Man befarar nämligen i dessa kretsar, att den federala regeringen med hjälp av dessa kontroller kommer att sträva efter ett bibehållande av greppet över samhällsekonomin på ett sätt som icke vore förenligt med den fria företagsamheten.

De mera insiktsfulla representanterna för näringslivet inse emellertid att en dylik hastig avveckling kunde komma att medföra alltför djupgående skadeverkningar och försvåra en smidig övergång från krigs- till fredsproduktion. Det amerikanska industriförbundets (N.A.M.) efterkrigsplaneringskommitté har också givit uttryck åt denna uppfattning: "If wartime controls over prices, rationing and materials are immediately ended when military needs no longer require such control the result would very likely be a rush of purchasers which, because of inadequate supplies would lead to a serious inflation of prices to consumers and would handicap small business enterprises."

Det råder inget tvivel om att inflationsfaran under övergångstiden kan bli mycket akut i Amerika. Som tidigare framhållits har under kriget uppstått en ackumulerad efterfrågan - "deferred demand" - av väldig omfattning och ett häremot svarande överskottssparande, vars aktualiserande kan utlösa inflationsskruven. Risken är desto större som väl Amerika, liksom för övrigt Sverige, måste räkna med en ganska avsevärd nettoexport under den närmaste efterkrigstiden till främst de från axelmakternas ockupation befriade länderna.

Inte endast hänsynen till den prispolitiska utvecklingen moti-

verar emellertid ett bibehållande in i efterkrigstiden av krigstidens regleringar. Även näringslivets egna direkta intressen torde kräva detta. Endast ett exempel skall här nämnas. Om i en viss bransch t.ex. fem producenter skulle tillfredsställa marknadens normala behov men två av dessa tvingas att fortsätta sitt arbete för statens räkning, medan övriga tre genom kontraktsannulleringen fingo möjlighet att ställa om till civil produktion, kunde balansen mellan företagen inom branschen uppenbarligen bli betänkligt rubbad. Ur rena skälighets-synpunkter måste det under sådana omständigheter anses motiverat att bibehålla en viss kontroll över produktion och marknad för att de två försträmda företagen icke på grund av sättet för kontraktsannulleringen skulle komma att helt utestängas från sin andel av den ackumulerade efterfrågan och förlora sina förkrigskunder.

Även om man sålunda är fullt på det klara med nödvändigheten av att regleringarna i viss utsträckning föras över in i efterkrigstiden, understrykes dock starkt dels att själva den administrativa apparaten måste förbättras och förenklas, dels också att staten bör lätta på kontrollerna snarast möjligt på alla de punkter där så kan ske. Särskilt framhålles önskvärdheten av att den fria konkurrensen med det snaraste åter kan göra sig gällande mellan företagen. Regleringarna ha nämligen otvivelaktigt på en hel del områden verkat upp-rätthållande på i och för sig ineffektiv företagsamhet. Ju längre man väntar med att avveckla regleringarna, desto större blir risken för att dylika företag komma att betrakta dem såsom privilegier.

De långsiktiga efterkrigsproblemen.

IX. Målsättningen: den fulla sysselsättningen.

Såsom inledningsvis framhållits ägnar sig näringslivet och dess organ för efterkrigsplanering i mycket hög grad åt att studera de långsiktiga efterkrigsproblemen, d.v.s. frågan vilka sociala och ekonomiska riktlinjer som skola vara dominerande i fredstidens Amerika. I fortsättningen skall här i korthet återges några av de synpunkter, som framkommit i denna diskussion. Av naturliga skäl kan det här icke bli tal om en uttömmande redogörelse eller ens en utförligare redovisning av de olika problemen. I stället kommer redogörelsen att koncentrera sig till tre spørsmål, som kunna sägas stå i centrum av näringslivets intresse: socialförsäkringen, småföretagens framtid samt finans- och skattepolitiken.

Innan man behandlar dessa problem torde det emellertid vara motiverat att något närmare granska innebörden av den målsättning, som så att säga bildar ramen omkring alla delfrågorna, nämligen den fulla sysselsättningen. Som i inledningen framhållits har det amerikanska näringslivet införlivat detta slagord i sin efterkrigsvokabulär. Ett försök att för näringslivet klargöra vad denna målsättning innebär i reala termer har gjorts i en av det amerikanska handelsdepartementet utgiven skrift (S. Morris Livingstone, Markets after the war). Denna lilla skrift på knappa 50 sidor har i själva verket blivit det enskilda näringslivets bibel för efterkrigsplanering. Dess analys av efterkrigstidens problem bildar sålunda grundvalen inte endast för den amerikanska handelskammarens och C.E.D:s fältarbete, utan den tjänar samtidigt som rättesnöre även för kongressens och arbetarrörelsens efterkrigsplanering.

De frågor, som denna skrift söker besvara, kunna sammanfattas på följande sätt:

- 1) Hur stor kommer nationens totala produktion att bli under förutsättning att samtliga arbetsvilliga kunna sysselsättas i produktivt arbete?
- 2) I vad mån kommer utvecklingen under kriget att påverka möjligheterna att uppnå detta mål?
- 3) Hur komma det enskilda företagens avsättningsmöjligheter att te sig vid en dylik hög sysselsättningsnivå?

Det understrykes främst, att Amerikas produktion under kriget har stegrats till en nivå, som tidigare ansetts ouppnåelig. Den bakomliggande orsaken till denna väldiga stegring har givetvis varit krigsmaktens efterfrågan. Samtidigt har den tekniska utvecklingen inom krigsproduktionen gjort stora framsteg och man måste räkna med en ytterligare stegring i näringslivets effektivitet, när dessa nya rön komma att tillämpas inom den civila produktionen. Redan av detta skäl måste man sålunda kalkylera med en avsevärt högre produktionsvolym efter kriget än före. Härtill kommer så att Amerika år 1940 - det sista fredsåret - endast sysselsatte 46 miljoner av en arbetsvillig styrka på 55 miljoner människor. Tar man sedan hänsyn till att större delen av dessa arbetslösa jämte de $2\frac{1}{2}$ miljoner, varmed den civila arbetsstyrkan på grund av befolkningsutvecklingen ökats under kriget, måste sysselsättas efter kriget, om full sysselsättning skall uppnås, inses lätt att målsättningen måste resultera i en mycket kraftig stegring av Amerikas totala nationalproduktion jämfört med för-

krigstiden. I själva verket skulle enligt handelsdepartementets beräkningar produktionsvolymen under år 1946 - som i undersökningen antages bli det första efterkrigsåret - komma att ligga nära 50 % över den faktiska produktionen år 1940 om målet i fråga om sysselsättningen skall nås.

Översatt i andra termer innebär detta konstaterande helt enkelt att enskilda företagare, när de göra upp sina planer för efterkrigstiden, icke kunna utgå från 1940 års förhållanden utan måste planera för en produktionsvolym, som ligger genomsnittligt 50 % över förkrigsproduktionen. Endast härigenom kan näringslivet lösa den uppgift som den ålagt sig: att skapa full sysselsättning. Livingstone har tagit ett drastiskt exempel för att visa, vilka konsekvenser det skulle få, om företagarna efter kriget endast planerade att tillverka lika mycket som år 1940. Arbetslösheten skulle då år 1946 icke blott omfatta de 9 miljoner, som voro utan arbete år 1940, och de 2,5 miljoner, varmed arbetsstyrkan på grund av befolkningstillväxten ökat, utan därutöver ytterligare 8 miljoner, som skulle frigöras på grund av stegringen i produktionsapparatusens effektivitet. Sammanlagt skulle Amerika alltså då få en arbetslöshet på 19 miljoner. Nerdimensionerat till svenska förhållanden skulle detta motsvara den väldiga siffran av 900.000 arbetslösa. Även om man i ett sådant läge sänkte den genomsnittliga arbetstiden per vecka från 38 timmar - som var genomsnittet år 1940 - till exempelvis 33, skulle arbetslösheten ändå överstiga 13 miljoner, vilket var den topp som nåddes under depressionen i början av 30-talet.

Den kraftiga stegringen i produktionsvolymen som sålunda beräknas vara nödvändig för den fulla sysselsättningens uppnående, förutsätter betydande investeringar inom den enskilda industrien. Under kriget har man nämligen såvitt möjligt uppskjutit nyanskaffningen av kapitalvaror inom dessa industrier och man har ej gjort några försök att utvidga kapaciteten för en civil produktion av väsentligt större omfattning än före kriget. Där en ökning av produktionen varit nödvändig har den i stället åstadkommit genom övertids- och flerskiftsarbete.

En ännu viktigare förutsättning för den fulla sysselsättningen är emellertid uppenbarligen att konsumenterna verkligen efterfråga den med 50 % stegrade varuvolymen. Nu förhåller det sig visserligen så, att produktionen i viss utsträckning skapar sin egen marknad genom att den ger upphov till nya inkomster som i sin tur skapar nya konsumtionsanspråk. För att denna sats skall gälla måste emellertid åtskilliga

andra förutsättningar jämväl uppfyllas. Först och främst skapar en produktionsstegring visserligen ny köpkraft men därför icke nödvändigtvis en benägenhet att begagna denna till att konsumera de nya varorna. Det betonas därför också att industrien måste ta på sig ansvaret för att omvandla denna köpkraft till efterfrågan. I detta hänseende föreslås både i Livingstones rapport och i handelskammarens och C.E.D:s broschyrer lägre priser och bättre utförande för att stimulera köparna liksom också en förbättrad reklam och intensivare försäljningsmetoder.

En annan förutsättning ligger däri, att produktionsapparaten icke alltid är avpassad till att producera de varor som konsumenterna önska. Därför uppstår risk för att vissa industriers produkter bli föremål för en efterfrågan, som är större än utbudet, medan samtidigt andra industrier drabbas av arbetslöshet. Det genomsnittstal för den totala produktionsökningen, som angivits, alltså 50 %, döljer ju en mycket splittrad utveckling för de olika industrierna. För att söka ge de enskilda företagen en ledning vid bedömandet av marknadssituationen vid full sysselsättning har handelsdepartementet vågat sig på försöket att söka analysera den antagna totala produktionsvolymen år 1946 i dess olika komponenter. Man har med andra ord sökt komma fram till, hur många ton stål, hur många bilar, kylskåp, radioapparater, separatorer, ja t.o.m. gravstenar, som skola tillverkas år 1946, om alla arbetsvilliga skola få sysselsättning. Beräkningen är grundad på en analys av den faktiska produktionsutvecklingen för ett hundratal varugrupper under perioden 1929-1940. Utvecklingslinjerna beträffande konsumtionen av ifrågavarande varor har handelsdepartementet sedan helt enkelt dragit ut fram till 1946.

Kalkylen kan uppenbarligen icke göra anspråk på någon större grad av exakthet, vilket också betonas i rapporten. Men den torde ändå kunna ge en viss ledning vid bedömandet av sammansättningen av efterkrigstidens efterfrågan. Och avsikten med beräkningarna har ju varit att visa företagen i konkreta faktorer, vad full sysselsättning egentligen innebär. Man har t.o.m. gjort upp en mall, med vars hjälp det enskilda företaget skall kunna fastställa sin andel i den antagna totala produktionen år 1946.

Det är naturligt, att med denna aspekt på den fulla sysselsättningens problem ett viktigt moment i näringslivets efterkrigsplanering måste bli en strävan att hålla så låga priser som möjligt. Det torde icke vara möjligt att vinna avsättning för en produktions-

volym som är 50 procent större än år 1940, om icke denna väg till gripes. En aldrig så effektivt arbetande reklam och höggradig "pressure selling" kan icke ersätta "de låga prisernas politik". De olika efterkrigsplaneringsorganen understryka också kraftigt detta. I första hand uppmanas företagen att rationelisera sin produktion. Men det framhålles, att den prissänkning, som kan ernås genom produktionskostnadernas nedbringande, dock aldrig kan bli tillräckligt stor för att stimulera fram den väldiga konsumtionsstegring, som är nödvändig.

Företagen böra därför inrikta en stor del av sin uppmärksamhet på möjligheterna att förbilliga det andra ledet i produktionsprocessen: distributionen. Samarbete i detta syfte med representanter för distributionsapparaten föreslås. Samtidigt betonas, att företagen böra övergå till moderna kostnadsberäkningsmetoder även vad beträffar försäljningen. I många fall, framhålles det i en av N.A.M:s broschyrer, förekommer en onödigt intensiv bearbetning av vissa distrikt, liksom också för många företag en oproportionerligt stor del av distributionskostnaderna faller på en ur avnämarsynpunkt mindre viktig kundkrets.

Industrien bör i större utsträckning än som tidigare varit fallet begagna sig av företagsekonomiska undersökningar av distributionsvägarna och marknadsanalyser. I sistnämnda hänseende kan nämnas att man diskuterat en ny metod för att utröna konsumenternas reaktion inför reklam, prissänkningar, förändringar i förpackning och utförande etc. Ett visst antal familjer utväljas enligt samplingmetoden, så att full representativitet i möjligaste mån erhålles. Dessa familjer skola sedan regelbundet inkomma med rapporter o.s.v.

Den amerikanska distributionsapparaten kommer emellertid efter kriget icke endast att ställas inför krav på minskade kostnader. Den måste även byggas ut kraftigt och inom en ganska kort tidrymd för att kunna omhändertaga en med 50 procent stegrad varuvolym. Problemet försvåras därav att distributionssystemet under kriget undergått en kännbar sammankrympning. Dess personalkader har nämligen fått tjäna såsom en arbetskraftsreserv för krigsindustrien. Härtill kommer så att dess funktioner under kriget i viss mån varit överflödiga. Näringslivets största kund - staten - har icke krävt någon bearbetning. Ransoneringen, produktionsinskränkningen vad beträffar varaktiga konsumtionsvaror samt penningöverflödet ha dessutom medverkat till att göra även de "civila" varorna lättsäljbara.

När dessa olika faktorer icke längre göra sig gällande måste sålunda distributionen svälla ut ganska avsevärt, dels för att taga igen den under kriget inträdda nedgången i personalen, dels också för att kunna möta de ökade krav, som ett uppfyllande av den fulla sysselsättningens program kommer att ställa. En översyn och effektivisering av systemet skulle med hänsyn härtill lämpligen ske just i samband med denna utbyggnad, och det är detta som näringslivet söker göra klart för distributionens representanter.

X. Socialförsäkringen.

Kravet på full sysselsättning kopplas som regel samman med ett annat slagord nämligen "frihet från nöd", d.v.s. ett allomfattande socialförsäkringssystem, där icke blott den arbetslöse blir omhändertagen utan även den ålderstigne och den sjuke får ekonomiskt stöd. Det var väl egentligen först i och med den engelska Beveridgeplanens offentliggörande, som allmänheten runt om i världen fick sin uppmärksamhet mera intensivt inriktad på hithörande frågor. Däremot torde man på många håll i den västerländska världen vara omedveten om att Beveridgeplanen hade sin föregångare i U.S.A. Här åsyftas det digra betänkande om socialförsäkring, som avgavs av National Resources Planning Board år 1942. Anledningen till att detta projekt blivit så föga känt i Europa torde främst vara att det - i likhet med flertalet av de dokument, som nämnda organ under sin existens publicerade - utsattes för en kraftig kritik och sedermera blev i det närmaste ihjälslaget inte endast inom näringslivet och pressen utan också bland kongressledamöterna.

Med hänsyn här till är det av intresse att studera den rapport om socialförsäkring, som i januari i år utgavs av N.P.A. Denna rapport utgör slutresultatet av långvariga diskussioner mellan denna institutions tre rådgivande kommittéer - representerande jordbruket, näringslivet respektive fackföreningarna. Dess innehåll har godkänts av 57 av de tre kommittéernas 59 medlemmar. I enlighet med N.P.A:s traditioner ha de bland medlemmarna, vilka på olika punkter haft avvikande meningar, i särskilda noter fått ange skälen för sina åsikter. Det är signifikativt att antalet dylika noter är mycket litet, trots de för amerikanska förhållanden ganska vittsyftande förslag, som framföras i rapporten.

Rapporten sönderfaller i två avdelningar. Den första innehåll-

ler en principiell diskussion av socialförsäkringen och dess betydelse ur konjunkturpolitiska och andra synpunkter. Den andra avdelningen innehåller de praktiska förslag, som kommittéerna enats om.

Till en början understrykes, att inom kommittéerna full enighet rått om nödvändigheten av att Amerika efter kriget får ett effektivt arbetande socialförsäkringssystem. Det betonas, att ett dylikt system icke endast har betydelse för den enskilde medborgaren, utan att det jämväl är av synnerligen stor vikt för hela den ekonomiska politiken. Ett omfattande socialförsäkringsprogram kommer nämligen att ha en köpkraftsuppehållande verkan, som i sin mån bidrar till att stödja den ekonomiska konjunkturen. Särskilt under en övergångstid efter kriget kan ett dylikt köpkraftsstöd få en avgörande betydelse för utvecklingen.

Vad beträffar socialförsäkringens ställning i förhållande till den allmänna ekonomiska politiken framhålles, att den aldrig kan pretendera på att utgöra en ersättning för ett program för full sysselsättning. Dock måste som ovan framhållits ett socialförsäkringsprogram genom sin köpkraftsuppehållande effekt alltid utgöra ett viktigt element i varje ekonomisk politik. Härtill kommer, att socialförsäkringen i och för sig troligen kan bidra till att på lång sikt öka nationens produktivitet genom att undanröja en del av det ekonomiska slöseri, som ju är följderna av dålig hälsostandard och arbetslöshet.

Vad sedan angår den praktiska utformningen av verksamheten framhålles först och främst, att de enskilda medborgarna böra bidra med en viss del av de totala kostnaderna. De ökade skatter, som bidragsskyldigheten kommer att resultera i, behöver icke nödvändigtvis innebära en ökad börda för den individuella inkomsttagaren. Vad gäller exempelvis sjukförsäkringen blir utgiften ju till en del endast en överföringspost. För den stora allmänheten kommer ju nämligen försäkringsavgifterna att uppvägas av nedgången i deras privata utgifter för sjukvård. Med hänsyn till betydelsen av att nationens "personella kapital" vidmakthålles betonas, att understöden vid ofrivillig arbetslöshet icke skall vara tidsbegränsande annat än på så vis, att en fortsatt utbetalning skall vara beroende av den arbetslöses villighet att underkasta sig omskolning till nytt yrke.

Kostnaderna för det föreslagna socialförsäkringsprogrammet ha av naturliga skäl icke mera exakt kunnat fastställas, då dessa äro beroende av så många okända faktorer såsom antalet arbetslösa, understödets storlek, befolkningsutvecklingen etc. Enligt det program, som

föreslagits, skulle emellertid år 1955 - vid en genomsnittlig arbetslöshet under året på 10 miljoner och maximala kostnader för folkpensioneringen - en årlig utgift på 12,5 miljarder dollars vara nödvändig. Det är intressant att jämföra denna siffra med den totala budgeten under New Deals mest utgiftskrävande period, då den totala utgiftssumman aldrig översteg 8 miljarder dollars per år, trots att arbetslösheten vid denna tidpunkt var 3 till 4 miljoner större än den här förutsatta.

Även den amerikanska handelskammarens utskott för socialförsäkringsfrågor har - den 1 september 1944 - avgivit en rapport i detta ämne. Resultatet av sin utredning har utskottet sammanfattat i en deklARATION omfattande tjugoen punkter, vilka alla godkänts av handelskammarens styrelse. Samtidigt beslöts, att deklARATIONEN skulle göras till föremål för omröstning bland handelskammarens medlemsorganisationer. Till dessas ledning utarbetades, förutom en närmare motivering av de olika synpunkterna, även en ingående kritik av förslagen. Den senare uppgiften har ålegat en speciellt utsedd kommitté - "the committee authorized by the board of directors to prepare the negative argument". Avsikten har varit att söka utröna medlemmarnas verkliga inställning till hithörande problem och icke mer eller mindre påtvinga dem en allmänt hållen deklARATION.

I den motivering, som utskottet bifogat sin deklARATION, framhålls till en början näringslivets dynamiska natur. Företagarna tvingas på grund av konkurrensen att ständigt pressa ned priserna och höja kvaliteten på sina varor samtidigt som de stimuleras att frambringa nya produkter. Hela nationen drager nytta av denna utveckling, även om enskilda personer eller grupper tillfälligtvis påverkas ofördelaktigt därav. När konsumenternas smak ändrar inriktning, expanderar härigenom en industri på en annans bekostnad med företagsnedläggelser och arbetslöshet till följd. Detta dynamiska element i den fria konkurrensen kräver, att den friställda arbetskraften i viss utsträckning hålles skadeslös medan en anpassning äger rum.

I fortsättningen betonas att, trots att stabilitet och framåtskridande i viss mån äro motstridiga begrepp, de dock ingalunda äro oförenliga. Målsättningen för den amerikanska efterkrigsekonomin bör därför vara ett maximum av framåtskridande med ett minimum av otrygghet. Strävandena att skapa större ekonomisk trygghet för individen böra gå fram på tre linjer:

- a) genom att söka stimulera den enskilde att spara mera
- b) genom frivilliga socialförsäkringar samt

c) genom speciell sociallagstiftning.

De statliga åtgärderna böra enligt deklARATIONEN gå ut på att tillförsäkra individen ett visst ekonomiskt minimiskydd - "subsistence" - under perioder av ofrivillig arbetslöshet och minskade inkomster. Stödet skall vidare vara begränsat i tiden. En utvidgning av den statliga hjälpverksamheten utöver denna gräns skulle i realiteten leda till alltför vidsträckta, statliga maktbefogenheter. Staten kan nämligen icke för alla tider garantera allas löner utan att dessutom ha möjligheter att bestämma över arbetskraftens användning och lokalisering. DeklARATIONEN lägger därför stor vikt vid strävandena att uppmuntra det enskilda sparandet och den frivilliga socialförsäkringen, vilka båda utgöra viktiga komplement till det statliga stödet.

Beträffande de administrativa problemen hävdas bestämt, att socialförsäkringen är en fråga som icke får monopoliseras av den federala regeringen. En decentralisering till delstaterna och kommunerna förordas i stället.

Till slut framhåller utskottet, liksom N.P.A:s rapport, att man icke får betrakta socialförsäkringen såsom en ersättning för den fulla sysselsättningen. Det primära målet måste vara upprätthållandet av en hög sysselsättnings- och produktionsnivå. Uppnås icke detta mål kommer, understrykes det, med nödvändighet varje socialförsäkrings-system att automatiskt bryta samman. Ju högre arbetslöshet Amerika har, desto högre bli utgifterna för arbetslöshetsunderstöden och desto mindre blir den totala produktionsvolymen, ur vilken dessa understöd skola betalas. Slutsatsen blir därför, att "Amerika icke har råd att ha någon massarbetslöshet".

Här nedan återges slutligen handelskammarens tjugoen punkter:

General Policy.

I. However desirable and necessary a social security program may be, it is no substitute for productive employment and, therefore, every effort should be made by business and other groups to encourage high levels of production and steady employment.

II. Protection should be provided against the periods of job and income losses that are a natural consequence of the workings of a free and changing society.

III. A social security program should provide a minimum layer of basic protection against the major economic hazards of life but should

be so designed and administered as to encourage additional savings and self-protection by the individual through his own efforts.

IV. Social security provided through public action ordinarily should be restricted to those aspects of economic life wherein individual effort has been demonstrated to be substantially inadequate.

V. Every effort should be made to encourage state and local governments to assume the primary responsibility for the social security program in order to keep the program close to the employers, the employees and the taxpayers.

Federal Old Age and Survivors Insurance.

VI. If and when practical, the present system of Old Age and Survivors Insurance should be extended to cover the following employees:

- a) Employees of non-profit organizations
- b) Government employees - federal, state and local
- c) Agricultural employees
- d) Domestic servants
- e) Other employees not now covered.

VII. For workers totally and permanently disabled at or after age 55, a system of benefit payments, calculated on a basis consistent with that for the Old Age and Survivors Insurance benefits, should be provided.

VIII. The Senate Finance and the House Ways and Means Committees should jointly appoint promptly a committee of experts to review and study the problem of financing the Old Age and Survivors Insurance program.

IX. For discharged veterans of World War II, legislation is favoured which will protect them under Old-Age and Survivors Insurance in such a way that their period of service will not result in any diminution of credits.

Employment Services and Unemployment Compensation.

X. The United States Employment Service, loaned by the States to the federal government at the request of the President during the war emergency, should be returned to the States as soon as possible.

XI. The authority now exercised by the federal government over the system of federal-state unemployment compensation should represent

the maximum limits of federal authority in that field.

XII. The States should consider the feasibility of extending unemployment compensation to employees of smaller employers in those cases where the state law now covers the occupation or industry.

XIII. In so far as the condition of a state unemployment compensation reserve fund permits, the States should gradually lengthen the time during which unemployment benefits are payable (rather than increase the amount of benefits payable per week) to men without available work.

XIV. The principle of experience rating, under which an incentive is furnished to reduce the job loss hazards, should be applied in every field of social security to which it may be appropriate.

XV. Discharged veterans actively in the labor market should receive readjustment allowances for a limited period, if and while they remain unemployed and after receiving mustering-out pay.

Medical and Cash Sickness Benefits.

XVI. Employers who have not done so should explore the possibility of providing for their employees some protection against non-industrial or non-occupational disabilities and sickness.

XVII. If, after a reasonable period of time, the private effort of employers to provide protection against non-industrial and non-occupational disabilities and sickness still leaves substantial gaps in coverage, only then should public action be taken.

XVIII. If such public action is taken as indicated in Declaration No. XVII, this should be at the state and local levels of government rather than at the federal level.

XIX. If such legislation as indicated in No. XVII above is passed, this should permit voluntary group plans to operate as alternatives to government plans.

XX. Voluntary group effort to provide more adequate medical services for all the people is urged.

XXI. There should be avoidance of a system of socialized medicine, under which all the medical personnel become government employees and the free choice of doctor by the patient and of patient by the doctor is impaired.

XI. Monopol och småföretag.

Amerika är ju det land, där begreppet fri konkurrens har sin starkaste förankring och där kravet på kamp mot alla monopoltendenser, vare sig de emanera från stat eller enskilda, omfattas av samtliga samhällsgrupper. Detta förhållande har på lagstiftningens område fått ett direkt uttryck i antitrustlagstiftningen. På ett annat plan återfinnes denna inställning i amerikanarnas omvårdnad om småföretagsamheten. Onekligen förhåller det sig också så, att en på fri konkurrens grundad hushållning måste stödjas på förefintlig småföretagsamhet. Småföretagens större eller mindre livskraft kan betraktas som en barometer på graden av monopolisering inom samhället.

Ända sedan början av detta århundrade har emellertid "small business" i Amerika gått alltmer tillbaka. Antalet småföretag har visserligen icke minskat i förhållande till totala antalet företag, men deras relativa andel i omsättning och produktion har visat en stadigt nedåtgående trend. Särskilt markerad blev denna tendens under den långt utdragna depressionen i början av 1930-talet, då dödligheten bland småföretagen var betydande. Återhämtningen mot slutet av nämnda årtionde kom också betydligt senare bland småföretagen än bland större och medelstora företag.

Kriget har medfört en ganska splittrad utveckling för small business. Till en början fingo även de del av krigskonjunkturen. Men i och med att Amerika själv på allvar började sin militära upprustning, sommaren 1940, avbröts denna utveckling. När de militära anskaffningsorganen skulle placera sina order var det naturligt, att de i första hand vände sig till storföretagen, vilkas produktion och finansiella resurser på ett helt annat sätt än småföretagens gävo dem möjlighet att snabbt ställa om till krigstillverkning. Såsom exempel kan nämnas, att vid årsskiftet 1940/41 icke mindre än 36 % av samtliga statliga kontrakt voro placerade på Amerikas 100 största bolag. Ännu i slutet av år 1943 hade nämnda 100 bolag 70 % av värdet av samtliga statliga kontrakt. Enbart General Motors hade vid denna tidpunkt erhållit kontrakt till ett sammanlagt värde av nära 10 miljarder dollars. Härtill kom så att den samtidigt pågående nedskärningen i den civila produktionen i stor utsträckning gick ut över just småföretagsamheten.

En viss omsvängning kom till stånd under 1942, då storföretagen började att se sig om efter underleverantörer. Kongressen sökte samtidigt genom inrättandet av ett särskilt organ, the Smaller War Plants Corporation (SWPC), mobilisera småindustrien för krigsproduktionen.

SWPC:s metod att lösa sin uppgift kan sammanfattas i organets tre-faldiga program: a) skaffa small business flera statliga primärkontrakt och underleveranskontrakt, b) ge dem finansiellt stöd samt c) bistå dem med teknisk, juridisk etc. expertis. Till sitt förflögande har SWPC fonder på sammanlagt 150 miljoner. SWPC:s politik är ingalunda att i sin långivning konkurrera med eller ersätta affärs- och sparbankerna. Tvärtom stipuleras det uttryckligen att ett småföretag kan erhålla lån endast om det fått avslag på sin låneansökan i den lokala banken. Allt som allt har emellertid small business lidit ett ganska avsevärt avbräck genom kriget. Mellan 1941 och 1943 upphörde sålunda icke mindre än 500.000 småföretag med sin verksamhet på grund av omständigheter, som direkt kunna föras tillbaka på krigsförhållandena. En annan statistisk serie visar, att småföretagens relativa andel i den totala nationalprodukten kraftigt minskats.

Kriget har även i ett annat avseende försämrat småföretagens ställning. Den under kriget företagna utvidgningen av produktionsapparaten har nämligen, som närmare utvecklats i avsnitt VII, ytterligare förstärkt tendensen mot större industriell koncentration.

Intresset för small business' efterkrigsproblem har väl aldrig varit större än nu. Från olika håll - politiker, affärsmän, kongressledamöter o.s.v. - ha krav höjts att småföretagen, "hörnstenen i vår nationella hushållning", måste hjälpas över till efterkrigstiden. Även inom administrationen ha förekommit uttalanden i samma riktning, bl.a. från den nyligen avgångne chefen för WPB, Donald Nelson.

Ett annat uttryck för samma inställning finner man i det 50-tal olika motioner om stöd i en eller annan form för småföretagen, som för närvarande är under behandling i kongressen. En av de viktigaste av dessa är senator Murray's small business bill of 1944, som syftar till att underlätta småföretagens omställning till fredsproduktion. Icke minst har man här haft i åtanke de småföretag, som på grund av krigsansträngningen fått läggas ned under krigets första skede. I motionen föreslås tillskapandet av ett särskilt organ, Small Business Corporation (SBC), med ett aktiekapital på 1 miljard dollars. Genom SBC skulle småföretagen även komma i åtnjutande av de tekniska rön och patent, som den amerikanska staten gjort under kriget, inkluderande de 45.000 patent, som exproprierats från fiendeländerna. Slutligen skulle enligt förslaget småföretagen få befogenhet att begagna den federala statens och delstaternas forskningscentra liksom även uni-

versitetens laboratorier.

I detta sammanhang kan nämnas, att Baruchplanen¹⁾ i viss mån gått på samma linje. Här föreslås visserligen icke upprättandet av ett särskilt organ utan i stället skulle Smaller War Plants Corporation ges ökade befogenheter. Mot att tidigare endast ha gett bistånd till företag, som äro engagerade i eller ha för avsikt att starta krigsproduktion, skulle SWPC nu tillåtas ge kortfristiga lån för att underlätta småföretagens omställning till fredsproduktion. Avsikten är att organet senare skall bli permanent och ha till uppgift att komplettera bankkrediterna beträffande särskilt riskfyllda lån till småindustrien.

I vilken utsträckning förslaget kommer att realiseras är naturligtvis svårt att förutsäga. Men att billen har många förespråkare i kongressen är säkert liksom att varje åtgärd, som innebär ökat stöd för småföretagen gentemot big business, sedan gammalt har alla utsikter att vinna allmänna opinionens gillande.

En antydning om i vilken riktning billen kommer att avgöras har man redan fått i och med den i somras antagna lagen om avvecklingen av krigsmaterialkontrakten. I realiteten innebär denna att de större företagen komma att få kvarstå längst i krigsproduktionen under det att de mindre i första hand frigöras för omställning till fredstillverkning. Den angivna principen går ju för övrigt helt i linje med det i den tidigare avdelningen återgivna kravet på att avvecklingen av kontrakten skall medföra, att de effektivast arbetande företagen stå kvar längst. Denna utveckling har delvis kommit automatiskt innan ännu lagstiftningen om avvecklingen fastställts. De större företagen ha nämligen tidigare i viss utsträckning börjat uppsäga sina underleveranskontrakt, dels emedan rustningsorderna börjat minska, dels också därigenom att de större företagen i många fall utvidgat sina anläggningar så, att kontrakten helt kunnat fullgöras inom det egna företaget.

Samma inställning har även kommit till synes i det förslag,

1) Uppkallad efter sin författare, Bernard M. Baruch. Denne fick hösten 1943 av president Roosevelt i uppdrag att draga upp de principiella riktlinjerna för det amerikanska näringslivets omställning till fredsproduktion. Resultatet, den s.k. Baruchplanen, har framlagts men har ännu endast på vissa punkter föranlett regeringsåtgärder.

som från olika håll framförts, att den amerikanska staten vid avvecklingen av de statsägda företagen i första hand skulle söka få small business att överta dem antingen genom en direkt försäljning eller via något slag av uthyrning. I den Surplus Property Act, som kongressen antagit, har man beträffande avvecklingen av de statsägda lagren följt en liknande linje. Småindustrien skall enligt denna få viss prioritet vid försäljningen. Dessutom skola materielen utbjudas i mindre kvantiteter, samtidigt som SWPC erhållit rättighet att utlämna lån till småföretag som icke med egna medel kunna finansiera sina inköp.

XII. Finanspolitiken.

En fråga, som sedan länge stått i centrum för näringslivets intresse, är efterkrigstidens finanspolitik. Det är naturligt, att krigstiden med dess kraftiga skattehöjningar mer än tidigare riktat uppmärksamheten på dessa problem. I Amerika liksom i flertalet andra länder har näringslivet vidare med bekymmer betraktat statsskuldens ständiga stegring. Den amerikanska statsskulden, som vid krigets utbrott uppgick till knappa 40 miljarder dollars, ligger nu vid 225 miljarder och en slutsiffra på 300 à 350 miljarder innan kriget i Europa och Asien är avslutat hålles icke för otrolig. Man har därför sedan länge insett nödvändigheten av att till diskussion taga upp frågan om finanspolitikens infogande i den fulla sysselsättningsprogram.

Både C.E.D. och N.P.A. ha nyligen publicerat rapporter i detta ämne. Även om skrifterna icke formellt kunna anses utgöra ett direkt uttryck för industriens och näringslivets inställning till ifrågavarande problem - i förorden betonas nämligen att de i rapporterna framförda åsikterna uteslutande böra tillskrivas respektive författare - torde dock formen för publiceringen få tolkas på så sätt att huvudlinjerna i rapporterna accepteras av respektive organisationers rådgivande kommittéer. Rapporterna skilja sig så till vida från varandra, att C.E.D. behandlar den mera begränsade frågan om efterkrigstidens skattepolitik, medan N.P.A:s rapport (vars ena författare Beardsley Ruml är upphovsman till ett förslag om omläggning av skattesystemet till skattebetalning vid källan - vad man i Amerika kallar ett system på "pay as you go"-basis) tagit upp det finanspolitiska problemet i alla dess aspekter.

I N.P.A:s rapport understrykes till en början att den tid måste anses vara förbi, då man kunde betrakta finanspolitiken uteslutande

såsom ett neutralt instrument i förhållande till samhällsekonomin. Företagare respektive arbetare kuma under efterkrigstiden icke räkna med att under fri konkurrens bestämma sin egen pris- och kostnadsnivå utan någon inblandning från staten via budgeten. Det fastslås i stället, att den statliga finanspolitiken bör gå ut på att vid behov stödja den enskilda efterfrågan och investeringsverksamheten så att en hög sysselsättningsnivå uppnås. En sådan politik innebär emellertid icke enligt rapporten att staten skall laborera med permanenta budgetunderskott. Tvärtom förutser man tillfällen, då en alltför kraftig privat ekonomisk aktivitet måste hejdas genom en överbalansering av budgeten. Den stimulerande effekt på efterfrågan, som under en lågkonjunktur bör vara finanspolitikens mål, skulle enligt förslaget icke enbart komma till stånd genom en stegring i de statliga utgifterna. Regeringen borde även överväga möjligheten att laborera med inkomstsidan, d.v.s. sänka skatterna.

I detta sammanhang har man tagit upp frågan om ett inordnande av de offentliga arbetena i den allmänna konjunktur- och finanspolitiken. Även om dessa alltid komma att utgöra en viktig beståndsdel i varje offentligt program för bekämpande av arbetslöshet äro förslagsställarna av den åsikten, att investeringsverksamheten icke bör begagnas såsom ett medel att utjämna konjunkturcykeln genom en omväxlande expansion och kontraktion av denna verksamhet i dess helhet. Det betonas att en på sådan väg uppnådd konjunkturstabilisering i sista hand skulle vila på en starkt fluktuerande aktivitet inom byggnadsindustrien. Såsom målsättning för investeringsverksamheten över huvud taget uppställs i stället en stabilisering av den enskilda byggnadsverksamheten på en nivå tillräckligt hög för att full sysselsättning skall uppnås. Det offentligas investeringar skola däremot avvägas så, att de utvidgas då den enskilda investeringsverksamheten krymper samman och vice versa. Rapportens inställning till problemet är sålunda i huvudsak densamma som intagits av den svenska planeringskommissionen.

I fråga om skattepolitiken ha båda rapporterna som principiell utgångspunkt tagit kravet att skattepolitiken icke får ges en sådan utformning, att den verkar hämmande på näringslivet. Skattepolitiken bör i stället medvetet givas en sådan inriktning, att den verkar direkt stimulerande på den fria företagsamheten. Båda rapporterna framföra här såsom det viktigaste önskemålet ett borttagande av beskattningen av aktiebolagens vinster. N.P.A. föreslår i stället införan-

det av en garantiskatt på 5 % för samtliga aktiebolag, utgörande en slags avgift för privilegiet att bedriva verksamhet i aktiebolagsform. Såsom skäl för en avveckling av bolagsbeskattningen anför N.P.A. först och främst, att denna tenderar dels att höja kostnaderna på varor och tjänster, i vissa fall kumulativt, dels att hålla lönerna lägre än nödvändigt, dels slutligen att begränsa avkastningen på riskvilligt kapital. För det andra orsakar hänsyn till skatterna en snedvridning i företagarnas inställning till utgifter, prispolitik, kapitaltransaktioner etc. Ju högre skattesatserna ligga, desto större blir denna snedvridning. Såsom ett exempel härpå nämnes den skönjbara tendensen bland aktiebolagen att mer och mer övergå till att låta det främmande kapitalet få formen av krediter i stället för aktiekapital. Detta ökar det ekonomiska systemets stelhet och minskar dess anpassningsmöjligheter till strukturella förändringar. För det tredje innebär bolagsskatten en dubbelbeskattning på den utdelade vinsten, en beskattning som icke sedan justeras med hänsyn till den enskilde aktieägarens övriga inkomstförhållanden. På grund av progressiviteten i beskattningen på enskilda har följden blivit en orättvis belastning av de småsparare, som placerat sitt kapital i aktier, samtidigt som högre inkomstgrupper privilegieras.

C.E.D:s rapport nöjer sig icke med att rent principiellt diskutera, vilka förändringar i U.S.A:s nuvarande skattesystem som kunna betraktas som önskvärda. Den redogör ingående för de olika, nu existerande beskattningsformerna och går också in på rent tekniska spörsmål. Även här tas upp frågan om en eliminering av dubbelbeskattningen av bolagsvinsterna. Det framhålls, att med hänsyn till nödvändigheten att under efterkrigstiden uppnå en hög och jämn sysselsättningsnivå en övergång till det engelska systemet vore motiverad. Detta system innebär att bolagen visserligen måste avstå en viss bestämd procent av sin vinst till staten. Men denna betalning utgör i realiteten endast en förskottering från företagets sida av den skatt, som aktieägaren skall erlägga för den utdelning han senare kommer att erhålla. Aktieägaren får alltså vid debiteringen av skatten tillgodoräkna sig det belopp, som bolaget redan erlagt. Huruvida aktieägaren sedan skall betala ytterligare skatt på utdelningen i fråga eller eventuellt erhålla återbäring, bestämmas med hänsyn till hans övriga inkomster och skatteskalans progressivitet.

För att underlätta tillkomsten av ny företagsamhet föreslås att i det nya systemet inrymmas vissa skattelättnader för nybildade

företag. Dessa skulle sålunda icke behöva förskottera den fastställda skatten under en period av 5-8 år. Likaså framhålles att en kvittningsrätt, vad gäller tidigare gjorda förluster, borde medges. Förslagsvis skulle denna rätt kvarstå under en tidrymd av 6 år. Existerar icke en sådan möjlighet blir följden i realiteten den att många bolag erläggga sina skatter genom att tillgripa sitt kapital. Frukten att göra förluster måste med detta system alltid verka mycket hämmande på företagsamheten.

Båda förslagen gå sålunda ut på avsevärda begränsningar i näringslivets beskattning. Båda rapporterna äro ense om att tyngdpunkten i efterkrigstidens skattesystem i stället bör läggas på den progressiva beskattningen av enskilda. De nuvarande rent konfiskatoriska skattesatserna i fråga om högre inkomsttagare böra emellertid icke bibehållas. Skattesystemet måste i stället vidgas till att omfatta även de lägre inkomstskikten. (I detta sammanhang kan framhållas, att den direkta inkomstbeskattningen i Amerika före kriget låg på en avsevärt smalare bas än vad som var fallet i Sverige.) Vissa modifieringar i skattereglernas utformning föreslås. Särskild uppmärksamhet ägnas här åt möjligheten att mildra beskattningens alltför hårda verkningar för personer med starkt varierande inkomster. På grund av progressiviteten tvingas de nämligen att betala förhållandevis högre skatter än personer med stabilare inkomster. För att åstadkomma en rättvis utjämning borde enligt förslaget skatterna här beräknas på någon slags genomsnittlig inkomst under en 5- eller 10-årsperiod.

Vad så slutligen beträffar den omsättningsskatt, som införts under kriget, betonas i båda rapporterna, att denna bör avskaffas snarast möjligt efter kriget. Denna skatteform kan icke lämpligen infogas i en ekonomisk politik, som syftar mot full sysselsättning. På grund av skattens prishöjande effekt blir den nämligen inskränkande på konsumtionen. Av fiskaliska skäl föreslås dock att konsumtionsskatten på tobak, sprit och bensin bibehålles.

Avslutningsvis kan påpekas, att den s.k. Georgekommittén, som är representanthusets efterkrigsplaneringsorgan, i sitt principiella utlåtande över skattepolitiken på så gott som alla punkter gjort rekommendationer i överensstämmelse med det här ovan skisserade programmet.